M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Ser. 472

Title: Aitareya Aranyaka

472

ऐतरेय आरण्यक (आरणिका?)

		Aitareya Āranyaka	Title
			Author
			Editor
		Śaka 1655	Year, Vols.
			Publisher
472			Remarks

इत्यैतरेयारण्यकंसमाप्तं

ऐ॰ आ॰ प्र॰ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ ॐ ॥ अथ महाव्रतमिंद्रो वै वृत्रं हत्वा महानभवद्यन्महानभवत्तन्महाव्रतमभवत्तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वं द्वे एतस्याह्न आ

१ ज्यं कुर्यादिति हैक आहुरेकमिति ते वा हि तं प्र वो देवायाग्नय इति राहूगणो विशो विशो वो अतिथिमिति पुष्टिकामः पुष्टिर्वै विशः पुष्टिमान्भवतीत्यतिथिमिति प

दं भवति नैतत्कुर्यादित्याहुरीश्वरो ह्यतिथिरेव चरितोरितीह स्माह कुर्यादेव यो वै भवति यः श्रेष्ठतामश्नुते स वा अतिथिर्भवति नो वै तमसंतमातिथ्यायाद्रियं

ते तस्मादु काममेवैतत्कुर्यादिति यद्येतत्कुर्यादागन्म वृत्रहंतममित्येतत्तृचं प्रथमं कुर्यादेतद्वा अहरागंतः संवत्सरमासतेन आगच्छंतीति एतेनुस्प्रशीर्षयाः

॰व्रतद्वा॰ श्च यशस्तं चाभवंति ब्रह्म वै गायत्री वागनुष्टुब्ब्रह्मणैव वाचं संदधात्यबोध्यग्निः समिधा जनानामिति त्रिकीर्तिकामो होताजनिष्ट चेतन इति प्रजापशुकामः

॥ १ ॥ अग्निं नरो दीधितिभिररण्योरित्यन्नाद्यकामो ग्निर्वा अन्नादश्चिरतरमिव वा इतरेषाज्येष्वग्निमागच्छत्यथेह मुखत एवाग्निमागच्छतीति मुखतो

न्नाद्यमश्नुते मुखतः पाप्मानमपघ्नते हस्तच्युती जनयंतेति जातवदेतस्माद्धा अह्नो यजमानो जायते तस्माज्जातवत्तानि चत्वारि छंदांसि भवंति चतुष्पाद्वै पश

वः पशूनामवरुध्यै तानि त्रीणि छंदांसि भवंति त्रयो वा इमे त्रिवृतो लोका एषामेव लोकानामभिजित्यै तद्विधातिर्यच्चतुष्पात्कपशुषु प्रतिष्ठापयति ताः पराग्वचनेन

न पंचविंशतिर्भवंति पंचविंशोयं पुरुषो दश हस्त्या अंगुलयो दश पाद्या द्वा ऊरू द्वौ बाहू आत्मैव पंचविंशस्तमिममात्मानं पंचविंशं संस्कुरुतेथो पंचविं

शं वा एतदहः पंचविंश एतस्याह्नः स्तोमः स्तोमेनैनत्समं पद्यते तस्मादेताः पंचविंशतिर्भवंति ताः त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमया कुर्यान्निरुक्त्यान्न्यूनाक्षरा विषमे ॥ शिवम ॥ ३ ॥

कानामभिजित्यै तद्वैच्छंदसी भवतः प्रतिष्ठाया एव द्विप्रतिष्ठो वै पुरुषश्चतुष्पादः पशवो यजमानमेव

रा॰ त्रिपरन्यूनेन वै रेतः सिच्यते न्यूनेन प्राणान्यूनेन्नाद्यं प्रतिष्ठितं मेतेषां कामानामवरुध्या एतान्कामानवरुंधे य एवं वेद ता अभिसंपद्यंते बृहतीविराजं च छंदोये

तस्याह्नः संपत्तामथो अनुष्टुभमनुष्टुबायतनानि ह्यायानि ॥ २ ॥ गायत्रं प्रउगं कुर्यादित्याहुस्तेजो वै ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवतीत्यौष्णि

हं प्रउगं कुर्यादित्याहुरायुर्वा उष्णिगायुष्मान्भवतीत्यानुष्टुभं प्रउगं कुर्यादित्याहुः प्रतिष्ठा वा अनुष्टुप्प्रतिष्ठित्या इति बार्हतं प्रउगं कुर्यादित्याहुः श्रीर्वै बृ

हती श्रीमान्भवतीति पांक्तं प्रउगं कुर्यादित्याहुरन्नं वै पंक्तिरन्नवान्भवतीति त्रैष्टुभं प्रउगं कुर्यादित्याहुर्वीर्यं वै त्रिष्टुब्वीर्यवान्भवतीति जागतं प्रउगं कुर्या

दित्याहुर्जागता वै पशवः पशुमान्भवतीति तेनु गायत्रमेव कुर्याद्ब्रह्म वै गायत्री ब्रह्मैतदहर्ब्रह्मणैव तद्ब्रह्म प्रतिपद्यते तदु माध्यंछंदसां मध्यदस्मवायोष

श्यौ मध्यं छंदांस्यदितिनन्माध्यं छंदसामध्यंछंदसामथो अन्नं वै मध्यं सर्वं वै मध्यं सर्वे वै कामा मध्यं तद्यन्माध्यंछंदसं शंसति सर्वेषां कामानामवरुध्यै सर्वान्का

मानवरुंधे य एवं वेद तदाहुः किं तद्रूपसमृद्धं कुर्वा एतस्मिन्नहनि किंयत्कं च वारणं क्रियते नैशांत्या एव शांतिर्वै प्रतिष्ठैकाहः शांत्यामेव तत्प्रतिष्ठायामंत

तः प्रतितिष्ठंति प्रतितिष्ठति य एवं वेद येषां चैवं विद्वानेतद्धोता शंसति ॥ ३ ॥ ॥ वायवायाहि दर्शतेमे सोमा अरंकृता इत्येतद्वा अहरसरं यजमानाय च

देवेभ्यश्चारं हास्मा एतदहर्भवति य एवं वेद येषां चैवं विद्वानेतद्धोता शंसति इंद्रवायू इमे सुता आयातमुपनिष्कृतमिति यद्वै निष्कृतं तत्संस्कृतमाहा

स्यं द्वा पूनिष्कृतं संस्कृतं गच्छतो य एवं वेद येषां चैवं विद्वानेतद्धोता शंसति मित्रं हुवे पूतदक्षं धियं घृताचीं साधंतेति वाग्वै धीर्घृताची वाचमेवास्मिंस्तद्दधा

ऐ॰ अ॰ ७ तिय एवं वेद येषां चैवं विद्वानेतन्होता शंसत्यग्निनायज्ञीरिष इत्यन्नं वा इषोऽन्नाद्यस्यावरुध्या आयातं रुद्रवर्तनी इत्याहास्याश्विनौ यज्ञं गच्छतोय
२ एवं वेद येषां चैवं विद्वानेतन्होता शंसत्योमितीन्द्रायाहि चित्रभानविन्द्रायाहि धियेषित इन्द्रायाहि तूतुजान इत्यायाह्यायाहीति शंसत्याहास्येन्द्रो यज्ञं गच्छति य ए
वं वेद येषां चैवं विद्वानेतन्होता शंसत्योमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आगतेत्याहास्य विश्वे देवा हवं गच्छन्ति य एवं वेद येषां चैवं विद्वानेतन्होता शंसति दाश्वांसो दा
शुषः सुतमिति यदाह दाशुषो ददुषः स्तमित्येवैतदाह ददति हास्मै तं कामं देवा यत्काममेतच्छंसति य एवं वेद येषां चैवं विद्वानेतन्होता शंसति पावका नः सर
स्वती यज्ञं वष्टु धियावसुरिति वाग्वै धियावसुर्वाचमेवास्मिंस्तद्दधाति य एवं वेद येषां० तियज्ञं वष्टिपिति यदाह यज्ञं वहत्वित्येवैतदाह तेषां पराग्वचनेनैकविंशति
र्भवंत्येकविंशो यं पुरुषो दश हस्त्या अंगुलयो दश पाद्या आत्मैकविंशस्तमिममात्मानमेकविंशं संस्कुरुते ताः स्तुः प्रथमया त्रिरुक्तया पंचविंशतिर्भवंति पंचविंशा
आत्मा पंचविंशः प्रजापतिर्दश हस्त्या अंगुलयो दश पाद्या द्वावूरू द्वौ बाहू आत्मैव पंचविंशस्तमिममात्मानं पंचविंशं संस्कुरुतेथो पंचविंशो वा एतदहः पंचविंश एतत्
स्याह्नः स्तोमः तत्समेन समं प्रतिपद्यते तस्मादेताः पंचविंशतिर्भवंति भवंति ॥ ८ ॥ इति प्रथमारण्यके प्रथमोध्यायः ॥ ॐ ॥ आ त्वा रथं यथोतय इदं वसो
सुतमंध इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ वैकाहिकौ रूपसमृद्धौ बहु वा एतस्मिन्नहनि किंचकिंच वारणं क्रियते शान्त्या एव शान्तिर्वै प्रतिष्ठैकाहः शान्त्यामेवैत
त्प्रतिष्ठायामन्ततः प्रतितिष्ठन्ति प्रतितिष्ठति य एवं वेद येषां० इन्द्र नेदीय एदिहि प्रमहितनाशचीभिर्यंतउ स्थिन इत्युक्थं वा एतदहरुक्थवद्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो ॥शिवम्॥ ॥२॥

प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरच्छा वीरमिति वीरवद्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो रूपं
सुवीर्यमिति
४ नकिः सुदासो रथं पर्यास न रीरमदिति पर्यस्तवद्रीरमदिति मद्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो रूपं ४

रूपैतु त्रि घ ब्रह्मणस्पते वीयवद्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो रूपं पंचन्नं ब्रह्मणस्पतिर्मंत्रं वदत्युक्थ्यमित्युक्थ्यं वा एतदहरुक्थवद्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो रूपमग्निर्नेता स
वृत्रहेति वार्त्रघ्नमिंद्रस्य मेदमेतदहरेतस्याह्नो रूपं त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भूस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदा इति वृषत्वे भिर्महित्वेति वृषण्वदिदस्य रूपमैंद्रमेतदहरेतस्याह्नो रूपं पिन्वंत्य
पो त्येन मिह विनयंतिवाजिनमिति वाजिमद्धा इदस्य रूपमैंद्रमेतदहरेतस्याह्नो रूपं वयं इंद्राय हेतवे इति यद्देवहतं नमहन्महद्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो रूपं ऐहेदिंद्रा
४ यो उत्सं दुहंतिस्तनयंतमक्षितमिति स्तनयद्धा इदस्य रूपमैंद्रमेतदहरेतस्याह्नो रूपं यं यज्ञा पतेति यदहेन हन्नमहन्महद्द्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो रूपं सर्वान्यगा
थान्वृत्सति सर्वेषामह्नां मध्ये सर्वेषामुक्थानां सर्वेषां पृष्ठानां सर्वेषां शस्त्राणां सर्वेषां प्रउगाणां सर्वेषां सवनानां ॥ ५ ॥ असत्स्कमे अजिरिनः सामिवेगः सत्यध्वृत
मिति शंसति सत्यं वा एतदहः सत्यवद्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो रूपं तद्धाऽऽसुकं ब्रह्मवेष सुक्तो ब्रह्मैतदहर्ब्रह्मणोवतं द्रुप्सः प्रतिपद्यते तद्धारूरथकः स्माहासुके णैतन्म
रुत्वतीयं प्रतिपद्यते तिनहवा एतेदन्यो वस्तुक्तोन्मरुत्वतीयमुद्यच्छंस्यिव्या चेतितं स्माहासुकेणैवैनन्मरुत्वतीयं प्रतिपद्यते तदनिरुक्तं प्राजापत्यं शंसत्यनिरु
क्तो वै प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै सकृद्धिं दुनिराहृतं ते वा इंद्रपान्ने प्रपूवनेपि वा सोममभिप्यसुधनदं इति शंसत्यूर्ध्वं भव्यं महिमत्वानेदेतिमहद्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो रूपमेत
द्धास्मरहदा अभरद्धाजो ह वा असाविणां मनो चोनेन मोद्दीर्घकुशेविनं समपश्वितमसआससएवेनं सकेन पाप्मानमपाहतं नद्धारहाजं शंसति पाप्मनोपहत्या अनूचानो
दीर्घजीवीतपस्व्यासानीति तस्माद्वारद्वाजं शंसति कयाशुभासवयसः सनीळा इति शंसत्याशासने प्रतिहर्यत्सुक्थं वा एतदहरुक्थवद्रूपसमृद्धमेतस्याह्नो रूपं तदुक
यां मैभीयमेतद्वै संज्ञानं संतनि सूक्तं यत्कयाशुभीयमेतेन हवा इंद्रागस्त्यो मरुतस्ते समजानत तद्यत्कयाशुभीयं शंसति संज्ञात्या एवैतदुत्पत्यै तद्वोस्य प्रियस्यान्तुकीर्या

२।अ।प्र। ॥३॥

देवास्य कयाशुभीयमरुत्वां इंद्रवृषभो रणायेति शंसती इंद्रः वृषभ इति वृषभव्रहा इंद्रः स्यरूपमिंद्रमेवतदहरेतस्या हैना रुपेण तु वैश्वामित्रं विश्वस्य ह वैमित्रं विश्वामित्र आस विश्वं हास्मै मित्रं भवति य एवं वेद त्र्यंशो ० नि जनिषाउग्रः सहसे तुरायेति निविद्धानं मैकाहिकं रूपं समृद्धं वा एतस्मिन्न हनि किं च किं च वारुणं कि यत शांस्यात् वशांतिवैश्ववितिष्ठं काहः शांस्या मेवतत्प्रतिष्ठायामं ततः प्रतिनिष्ठंतिप्र तितिष्ठ तिय एवं वेद त्र्यंशो ० लितः पराग्वचनेन स ध्नन्वतिर्भवंतिसात्यानवतितिस्त स्तस्मात्त्रिं शिन्योविराजोथयाः सप्ताति यंति यैवैषाश्रशंसासाद्यस्य तस्याएवतास्त्रिः प्रथमयाचिरुत्तमयैकशतं भवंति पंचांगुलपथ्वं तु पर्वा हृ कक्षः सोदाश्वाक्षश्वांस पर्लकैवसा पंचविंशतिः पंचविंशानीतराणि रुयंगानि तदु मोतं लोकरातन मोयष्लुतंत दायुरिंद्रियं वीर्यं तेजोथ अमान एकशततमआयुषी द्वियेवावीर्यं तेजस मासि शति ष्ठितस्तात्रिष्टुभ मभिसंपद्यंते त्रैष्टुभो हि माध्यंदिनः ॥६॥ तदाहुः किं प्रेंखस्य प्रेंखत्वमित्ययं वै प्रेंखो यो यं पवत एष हीषुलोकेषु प्रेंखन इति तत्प्रेंखस्य प्रेंखत्वं भ फलकं स्यादित्याहुरेकधा ह्येवायं वायुः पवत एतस्य रूपेणेति तन्नाद्रत्यं त्रीणि फलकानि स्युरित्याहुस्त्रयो वा इमे त्रिवृतो लोका एषां रूपेणेति तन्नाद्रत्यं द्वे एव स्यातां द्वौ वा इमौ लोकावभ्युदितमाविव दृश्यते यउ एनेअंतरेणाकाशः सोंतरिक्षलोकस्तस्माद्द्वे एव स्यातामौदुंबरे स्यातामूर्ग्वा अन्नाद्यमुदुंबर ऊर्जोन्नाद्यस्यावरुध्ये मध्यत उद्धृते स्यातां मध्यतो वै प्रजा अन्नं धिनोति मध्यत एव तदन्नाद्यस्य यजमानं दधाति मुंजमय्यो रज्जवो भवंति दक्षिणावृत्सव्या वा दक्षिणावा एकेषां पश्चतां रज्जवः सव्या एकेषां तदुभयोरज्जव भवंति मुंजयेषां पश्चतामास्येदाभ्य स्युर्दर्भिवा ओषधीनाम परहतपापमा तस्माद्दार्भ्यः स्युः ॥७॥ अरत्निमात्र उपरि भूम्यैः प्रेंखः स्यादित्याहुरेतावता वै स्वर्गो लोकाः संमिता इति तन्नाद्रत्यं प्रादेशमात्रे स्यादित्याहुरेतावंतो वै प्राणाः संमिता इति तन्नाद्रत्यं मुष्टिमात्रे स्यादेतावता वै सर्व ॥शिव॥ ॥३॥

मन्नाद्यं क्रियत एवावतासर्वमन्नाद्यमभिपन्नं तस्मान्मुष्टिमात्र एव स्यात्पुरस्तात्प्रत्यंचं प्रेंखमधिरोहेदित्याहुरेतस्य रूपेण य एष तपति पुरस्तात्प्रत्ययमिमांल्लोकान्नधिरोहतीति तन्नाद्रत्यं तिर्यंचमधिरोहेदित्याहुस्तिर्यंचं वा अश्वमधिरोहंति तेनो सर्वान्कामानवाप्स्यामेति तन्नाद्रत्यमन्वंचमधिरोहेदित्याहुरन्वंचं वै नावमधिरोहंति नौर्वै एषा स्वर्ग्या यत्प्रेंख इति तस्मादन्वंचमधिरोहेदुदुंबुकेनोपस्पृश्याहुर्वै वृक्षमधिरोहति स उपयसानन्नाद्रत्यं बाहुभ्यां भ्यामधिरोहेदेवं श्येनो वयसां प्रतिष्ठितः मासं व्यूढंत एवं वेद संसमुद्वयसां वीर्यवत्तम इति तस्माद्बाहुभ्यामधिरोहेदस्य पादेनोच्छिद्यान्नेदस्य प्रतिष्ठायाउच्छिद्या इतिः संहोताधिरोहत्ययो दुंवरी मासंदीमुद्गाताहृषार्वैषो योषासंदीतन्मिथुनं मिथुनमेवतदुक्थमुखे करोति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद ॥ सा थुन्न वयंस्यः श्रीरासंदंनं चैवतद्धिपं चान्वाधिरोहेतो हस्तो हीविकाः समधिरोहंति स ब्राह्मणकाः समतुरुष्यवा ओषधिवनस्पतयः फलंगृह्णातिति हि एतस्मिन्नहनि सर्वे शाः समधिरोहं वीषमेव तदन्नाद्यमधिरोहं तस्योर्जोन्नाद्यस्यावरुध्ये नाप इत्यवरोहेदित्याहुरथ तन्नाद्रत्यमकृताव सोपचितिर्यो मपश्यते करोति भिगद्यमसमवरोहेदित्याहुस्तन्नाद्रत्यमकृतावसापचितिर्यो म धाग्याय करोति अभिस्याय भक्ष्यमवरोहेदेषावा अपचितिर्यां परयते करोति तस्मात्तु तिस्यायेव भक्ष्यमवरोहेत् प्राणो वै प्राणांदेवरतस्य प्रजायतेन स्मात् प्राङ्वरोहेद्द्वे हे ॥८॥ इति जैमिनीयारण्यके द्वितीयोऽध्यायः ॥ ॥ ओम् ॥ हिंकारेणांतदाहुः प्रतिपद्यंत स्याडुरेव वै हिंकारो हेतदेव प्राणात्मिकस्त्वचति पद्यते य एवं वेद पदवद्धिंकारेणाप्रतिपद्यंता ३ इ ॥ एषा वै हिंकारोयाषर्मिथुनं मिथुनमेवतदुक्थमुखे करोति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद यद्वा हिंकारेणाप्रतिपद्यंता ३ इ ॥ यथा वा अन्निरवंक्वासन्नेणाहिंकारो वदहिंचा मिवायाभिति तत्तस्यस्य भ्यवेनन्नकामस्यैव यंकामं कामयते हिंका

इतयैवैतत्कुमारं प्रथमवादी वाचं व्याहरद्येकाक्षरद्व्यक्षरां ततेति तातेति

३ अ० पृ० रेणाभ्यैवैनं तत्पात्निय वेदस्य देवहिंकारेण प्रतिपद्यता॰ वाचो वा एषा व्याहृतिर्दैव्यै च मानुष्यै च यद्धिंकारः स यद्धिंकृत्य प्रतिपद्यते वाचमेव तद्व्यावर्तयति द्वे वीच
मानुषीच तूष्णीं कैनस्याक्षः प्रतिपादिति मनस्था वा कैतिश्रया सर्वेन्यभिन्तूमाश्रिताः सर्वान्न्याकामान्दुहे मनसिवे सर्वकामाश्रिता मनसा हि सर्वान्का
॥४॥ मान्ध्यायतिसर्वे हास्मिन्कामाश्रयन्ते य एवं वेदवाग्वै सर्वान्कामान्दुहे वाचा हि सर्वान्कामान्वदति सर्वान्हास्मै कामान्वागुदुहे य एवं वेद तदाहुर्नेतदर्कैवानयजु
षा साम्ना प्रत्यक्षात्प्रतिपद्येत न चौनियजुषा न साम्नेत्यादिनितदेता एव व्याहृतीः पुरस्ताज्जपेद्भूर्भुवस्स्वरिति ता वा एता व्याहृतयइमन्त्रयो वेदा भूरित्येव ऋग्वे
दो भुव इति यजुर्वेदः स्वरिति सामवेदस्तन्नर्चा न यजुषा न साम्ना प्रत्यक्षात्प्रतिपद्यते न चौनियजुषा न साम्नेति ॥ १० ॥ तदितितप्रतिपद्यते तन्नेदितिवा अन्नमन्नम
वतदभिप्रतिपद्यत एतां वाव प्रजापतिः प्रथमां वाचं व्याहरदेकाक्षरद्व्यक्षरां ततेति तातेति तैयैव तन्न तन्नवत्सो वा चाप्रतिपद्यते तदुक्तमृषिणा बृहस्पते प्रथमं वाचो अ
ग्रमित्येतद्ध्येव प्रथमं वाचो अग्रं यत्प्रैरत नामधेयं दधाना इति यच्चाद्धि नामधेयानिधीयन्ते यदेषां श्रेष्ठं यदरिप्रमासीदिति तत्ध्येव श्रेष्ठमेतदरिप्रं प्रेणा तदेषां निहितं
गुहाविरिति दमुहमुहाध्यात्ममभि मादेवतो अदउ आविरधि देवतमित्येतत्तदुक्तं भवति ॥ ११ ॥ तदितास भुवनेषु ज्येष्ठमिति प्रतिपद्यते तत्रह्यमुरनेषु ज्येष्ठं यतो ज
ज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्ण इत्येतो ह्येष जातउग्रस्त्वेषनृम्णाः सद्यो जज्ञानो निरिणातिशत्रूनिति सद्यो ह्येष जातः पाप्मानमपाहतानु यं विश्वे मदन्त्यूमा इति भूतानि वै विश्व ऊमा
स्त एनमनुमदन्ति तदुद्गातुर्गादिति वावृधानः शवसा भूर्योजा इत्येव वावृधानः शवसा भूर्योजाः शत्रुर्दासाय भियसं दधातीति सर्वं ह्येतस्माद्भीनायाव्यनच्च व्यनच्च सस्नीति ॥शिवम्॥
यच्च प्राणि यच्चाप्राणि कमित्येवैतदाह सं ते नवन्त प्रभृता मदेष्विति तव सर्वं वश इत्येवैतदाहत्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्व इति त्वयि कानि सर्वाणि भूतानि सर्वाणि मनांसि सर्वे क्रतवो पिवृञ्जं ॥४॥

न्तीत्येवैतदाह द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यूमा इति द्वौ वै सन्तौ मिथुनौ प्रजायेते प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद स्वादोः स्वादीयः स्वादुना सृजा समिति मिथुनं वै स्वादु प्रजा
स्वादु मिथुनेनैवैतत्प्रजां संसृजत्यदः सुमधु मधुनाभियोधीरिति मिथुनं वै मधु प्रजा मधु मिथुनेनैवैतत्प्रजामभियुध्यति तदुक्तमृषिणा तन्नूरसन्त्यामेरयतेत्यस्या
शारीर्यामि मां छन्दो मयीत्येवैतदाह तथोतन्न रेवतन्त्वो अस्के भेषजमित्यस्य शारीर्याद्यं छन्दो मयीत्येवैतदाह तस्यै यान्यष्टावक्षराणि सा गायत्री यान्येकादश सा त्रि
ष्टुब्यानि द्वादश सा जगत्यस्य यानि दश सा विराड्विंशिन्यष्टुप्छन्दः सु प्रतिष्ठिता पुरुषस्त्र्यक्षरं सुदिराज्यैतानि वाव सर्वाणि छन्दांसि यान्येतानि विराट्चतुर्थान्येव तु
ह्येवं विदुष एतदहः सर्वैश्छन्दोभिः प्रतिपन्नं भवति ॥ १२ ॥ तान्येतन्यि हरन्ति पुरुषा वैनदस्मात्सुरुषा वदन्त्येवैः सन्नद्दती वै न दधोदकी नाभिर्नाभिता आपो वा आदद्यो
पादिद्द्यास्ताहीदं सर्वं मुदं सापो वा आददत्यो यामुष्यास्ताहीदं सर्वमन्नाद्यमुदं तिनदद्योयुवती नाभिनीरापो वाव योयुवत्यो याअन्तरिक्ष्यास्ताहि पोप्लूयन्त इवापो वाव
योयुवत्यो याः स्वदन्ते ता हि सरीसृप्यन्त इव पत्नीरोषध्या नाभितीरापो वा अघ्न्या यो अग्ने धर्मा ज्ञायन्त आपो वा अघ्न्याः शिश्नात्तु सस्यं तु प्रेम्णाभिषुध्यसीति द्वा
पो वा वध्येनवस्ताहीदं सर्वं चिद्धि वैन्यन्नीषुध्यसीतियदाह पत्नीर्विसीत्येवैतदाह त्रिशुभं शानुशुभं पृथिव्हरन्ति वृषा वै ज्ञिष्टुब्योषानुष्टुप्तन्मिथुनं तस्माद्धि स्वरूपो जायाविश्वाकारत्ने
तरभिवात्मानं मन्यन्ते ता स्त्रियः प्रथमया पञ्चविंशतिर्भवन्ति पञ्चविंश आत्मा पञ्चविंशः प्रजापतिर्दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पाद्या द्वावूरू द्वौ बाहू आत्मैव पञ्चविंशस्तमिमुमा
त्मानं मे पञ्चविंशं सम्यक्कुरुते ध्यापञ्चविंशं वा एतदहः पञ्चविंश एतस्माद्द्व्यमोम स्तसम्मनसमं प्रतिपद्यान्तेतस्मादेव पञ्चविंशतिर्भवन्ति ॥ १३ ॥ तदिति प्रतिपद्यते तन्न

ऐ॰ आ॰ अ॰ २ द्विरात्रमन्नमन्नमेवैतदभिसंपद्यते एतां वा प्रजापतिः प्रथमां वाचं व्याहरदेकाक्षरद्व्यक्षरां ततेति तातेति तथैवैतदृत्विग्व्याहरः प्रथमवादी वाचं व्याहरत्येकाक्षरद्व्यक्षरां ततते
तितातेति तेनैव तद्वाचा वाचमभिपद्यते तदुक्तमृषिणा बृहस्पते प्रथमं वाचो अग्रमित्येतद्ध वै प्रथमं वाचो अग्रं यदेतन्नामधेयं दधाना इति वा चाधिनामधेयानि धीयंते यदे
भ्यो यच्छ्रेष्ठं यदरिप्रमासीदिति तद्ध्येतच्छ्रेष्ठमेतदरिप्रं प्रेणा तदेषां निहितं गुहाविरिति गुहा ह्येतत्तदध्यात्ममिमा देवता आविराविरधिदैवतमित्येतदुक्तं भवति ॥ १४ ॥
महद्रूपस्य ह वा एतदुक्थं यदिदं वाच एतत्सर्वं ... प्रथमं तदेकविंशति ... महद्रूपस्मद्ध मनस्याः ... एतां सुनेकीर्तिं मघवन्महित्वेति महद्रूपसमृद्ध मनस्याक्रान्तपदे महत्पद
मनस्य ... गीर्भिरुच्चैः ... इत्येतद्ध वाएतदुक्थं महद्रूपसमृद्ध मनस्यानेनेत्येतत्प्रथमपदं विहर
ति ... न्यूनेन तेनः सिच्यते न्यूनेन प्राणान्न्यूनेनान्नाद्यं प्रतिष्ठितमेतेषां कामानामवरुद्ध्यै यदु वै दशाक्षरं सर्वं तदुभयोरन्नाद्ययोरूपात्यै यज्ञपदयुक्ता पादकमित्येषा
दशाक्षरा भवंति यानि दशानि वै प्राणा आत्मैव दशमः स आत्मनः संस्कृतिः प्राणवत्प्रत्युद्यंते य एवं वेद ॥ १५ ॥ तानेतान्विहरति प्राणानेव तत्संस्थापयति
नद्धमेवैतस्मिन्नन्नं दधाति वै नरं वैतद्धीनामिति त्रिष्टुभा उष्णिगक्षरैर्भवत्युष्णिहा पादे गायत्र्युष्णिगनुष्टुभसंदधिन्नायुष्यवाचं च दधाति नास्ति प्रथमया पंचविंशतिर्भवंति पं
चविंशा आत्मा पंचविंशः प्रजापतिर्दश हस्त्या अंगुलयो दश पाद्या द्वावूरू द्वौ बाहू आत्मैव पंचविंशस्तमिममात्मानं पंचविंशं संस्कुरुते यो पंचविंशं वा एतत् ... पंचविंशस्तस्याद्
स्तोमस्तस्य मनसस्मं प्रतिपद्यते तस्माद् एव पंचविंशति भवंति ता अध्यात्मं पंचविंशोऽर्थाधिदैवतं चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक्प्राणो एता पंचदेवता इमं विष्टाः पुरुषं पंचो ह वै ता देवता अयं विष्टः ॥ शोभन ॥
॥ १६ ॥
पध्याएतान्कामानवरुं ॥ ५ ॥ विश २

पुरुषः सोऽत्रालोमन्या आनखेभ्यः सर्वः संगायते तस्मात्सर्वाणि भूतान्यापिपीलिकाभ्य आत्मान्येव जायंते तदुक्तमृषिणा सहस्रधा पंचदशान्युक्थेति पंचदश ह्येतानो भवं
ति यावद्द्यावापृथिवी तावदित्तावदिति यावती वै द्यावापृथिवी तावानात्मा सहस्रधा महिमानः सहस्रमिस्तुच्छान्येव तदनुमदति महयंति यावद्ब्रह्म विष्ठितं तावती वागिति य
त्र क्व च ब्रह्म तद्वाग्यत्र वा वाक् तद्वा ब्रह्मेत्येतदुक्तं भवत्येषां वा एषां सक्कानामनवं चैव प्रथमं नवं वै व प्राणाः प्राणानामेतैषकृच्च भवति षडुत्तरे सप्त तदेते नाम अस्य पंच भवति पंच
पदा पंक्तिः पांक्तोऽन्नमन्नाद्यस्यावरुध्यै ते चाभवन्नित्रयो वा इमे त्रिवृतो लोका एषामेव लोकानामभिजित्यै ते नाभिसंपद्यंते बृहती छंदांसि तद्वै तल्लोकमेष आत्मैवैवं तु
वै वेद पितेन यत्र संपदामृतमेवात्मानमभिसंभवति संभवति ॥ १६ ॥ इति प्रथमारण्यके द्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ ॐ ॥ अथ सूददोहाः प्राणो वै सूददोहाः प्राणेन पर्वा
णि संदधाति यथा लोमानि नास्त्यावसते यथाछंदस सुष्ठिरस्य यथ सूददोहाः प्राणो वै सूददोहाः प्राणेन पर्वाणि संदधाति यथा तः शिरस्तद्वाय त्रिषु भवत्यथ त्रैष्टुभं सोगा यत्यग्र
मंगानां शिरस्तदेकस्मीषु भवत्यभिर्वा अर्कस्तानि भवंतिनयकपालं वै शिरस्तद्दशमी शंसति त्व क्वशा ... दस्येव सा भवत्यथो लोमानि शंसनायाप्येव तो त्रि दश स्तोमो भवत्यागाय
८ त्रैष्टुभं त्रयस्पा वैस्तोमछंदसाः प्रजानिमनुस्तव मिदं प्रजायते यदिदं किंच प्रजा स्वप्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेदाथ सूददोहाः प्राणो वै सूददोहाः प्राणेन पर्वाणि संदधाति यथा
तो विजं वै स्तोविराजो भवंति तस्मात्पुरुषः पुरुषमाह विराजस्मात्स्वराजसि स्त्री वा वै धारयसीति स्तभमाने वा यद्धा इत्तात्संवाकतमाः सत्यो न तमोप्राप्यंते न्नांहि विराडन्न ५
सुर्वीयमथ सूददोहाः प्राणो वै सूददोहाः प्राणेन पर्वाणि संदधाति ॥ १७ ॥ अथातो रहितपाः पत्रासोयं लोकः सोभूमिः सा वाक् रथंतरं सव सिद्धमछंदं तानिषड्विधानि विभ

अ० ५ अ० ४
६

वंतिसंपात एव कामानामभ्यार्त्यै अवच्छित्त्या अन्नाद्याय पंक्तिरथ सूददोहाः प्राणो वै सूददोहाः प्राणेन पर्वाणि संदधाति तथा तदुत्तरः पक्षः सो सौ लोकः सो सावादित्यस्तस्मिन् मनसस्त
द्बृहत्साम भारद्वाजं स्तद्बृहतं तानि षड्विंशानि भवंति संपात एव कामानामभ्यार्त्यै अवच्छित्त्या अन्नाद्याय पंक्तिस्ता ऊनातिरिक्ता भवतो ह वा वै बृहद्धायार थं तरमतिरिक्तं वेषु सोन्य
नं त्रिवृते तस्मादहनातिरिक्तौ भवतोथो एकेन ह वै पत्रेणोत्तरः पक्षो ज्यायांस्तस्मादेकमथ चौत्तरः पक्षो भूयान्भवत्यथ सू ददो० स्थ थाते उद्धेता एकविंशानि हि पदानि भ
वंत्येकविंशानि ह स्मानि अद्यं त्रिस्तुपर्णस्य पत्राणि भवंत्यथो एकविंशो वै स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठायां वै यसां हरिं शीशं संतिस्र प्रतिष्ठायामेव तत्पूपंक्तियते तस्मात्सर्वाणि व
यांसि पुच्छेन प्रतितिष्ठंति पुच्छेनैव प्रतिष्ठायोत्पतंति प्रतिष्ठा हि पुच्छं स एष द्वाभ्यां द्विशनीभ्यां विराड्भ्यामनयोर्द्वाविंशत्या द्विपदया र यं पुरुषः प्रतितिष्ठति तत्स्य य अपर्णं पूपंत द
स्य कामानामभ्यार्त्या अथ यथो सु ह व नूपंतदस्य विद्येत यशसे न्नाद्याय पंक्त्या अथ सूददोहा अथ धाय्या अथ सूददोहा प्राणो वै सूददोहा यो धाय्या तदुभयतः सूददोहसं
धाय्यां परिशंसति तस्मादुभयतः प्राणसंतता मेवाप्येति याधामे धाय्या तया आज्ञानाहि याधा तेः प्रजाना तस्मादेनामत्र शंसति ॥ १४ ॥ गायत्रीं तृचाशीतिं शंसत्ययं वै लोको गा
यत्रीं तृचाशीति यें देवास्मिं लोके यशो यन्महाय मिथुनं यदन्नाद्यं यापचितिस्तस्म्वैनदाप्नवानि तदवरुणधे तस्मै सात्यथ सूददोहाः प्राणो वै सूददोहाः प्राणेनमलोकं सं
तनोति बार्हतीं तृचाशीतिं शंसत्यंतरिक्षलोको वै बार्हती बार्हतीं तृचाशीति यें देवांतरिक्षलोके यशो यन्महा यन्मिथुनं यदन्नाद्यं यापचितिस्तस्मदेतदाप्नवानि तदवरुणधे भूतन्म
मरिस्त्यथ सूददोहाः प्राणो वै सूददोहाः प्राणेनांतरिक्षलोकं संतनोत्यौष्णिहीं तृचाशीतिं शंसत्यसौ वै लोक औष्णिहौष्णिहीं तृचाशीति यें देवा अमुष्मिँल्लोके यशो यन्महाय ॥शिवम्॥
॥६॥

न्मिथुनं यदन्नाद्यं यापचितिर्यद्देवानां देवं तस्मैवैतदाप्नवानि तदवरुणधे तस्मै सादित्यथ सूददोहाः प्राणो वै सूददोहाः प्राणेनामुं लोकं संतनोति संतनोति ॥ १५ ॥ चतुर्थो
ध्यायः ॥ वंशं शंसति वंशो मध्ये दं सर्वं मसद्भिति तिता एकविंशतिर्भवंत्येकविंशो नि हिता अंतरद्रे तिके ह तयोथो एकविंशो वै स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठोदरमन्नाद्यानां नाविकदं सो
भवंति विकर्षनिव वा अूतं सायोयीपरवच यद्वच्छ तेः प्राणा वंशं र स्कारं यथोपपादं शंसति यथोपपादं हि वंशा आतस्य यद्वच्छ यद्वच्छ अथ सूददोहाः प्राणो वै
सूददोहाः प्राणेन पर्वाणि संदधाति तां मध्ये सतः अनु द्वादश कृत्वः शंस्त्वा द्वादशविधा वा इमे प्राणाः सप्त शीर्षण्या द्वेस्तन्यौ त्रयो वांचो वै प्राणा आप्नं तेन मात्र तत तस्मा
देनाम मध्ये सन्नती प्राणाः नानुसं द्विपदा मात्रा प्रतिष्ठेताः द्विपदपदाभवंति प्रतिष्ठायाएवं द्विप्रतिष्ठो वै पुरुषश्चतुष्पादः पशवो यजमानमेव तद्द्विप्रतिष्ठं चतुष्पा
त्सु पशुषु प्रतिष्ठापयति द्वितीयासत्त पदा भवंति तौ गायत्रौ चातुष्टुभं च करोति बृहत्यौ गायत्री वागनुष्टुब् तावता वाचं संदधाति त्रिष्टुभमंततः शंसति वीर्यं वै त्रिष्टुब्वीर्य
पीवनस्पतः पूरिगद्धतितस्मात्प्रशावो वीर्यमवप तिर्यं तर्द्वयंतौ मध्युत्थानं च ॥ २० ॥ अथो महे मंदमानो यां धसदृत्ये ग नि अथ बस्ता धापवत
दात्मन्वी यं पश्नेतां त्रिष्टुब्जगत्यौ भवंति तदाहुः कस्मात् त्रिष्टुब्जगती पुनिविदं दधाति नीति न ह वा एतस्यान्येक छंदो निविदं धारयितुमर्हतीति तस्मात्त्रिष्टु
ब्जगत्यौ पुनिविदं दधाति तद्यत्र त्रीणि विद्याद्दशानि निविदलत्यां त्रिविन्निविदवानि विदेवमेन त्रीणि विद्याद्दशानि निविद्... तस्मात्त्रिष्टुब्जगती... धायि चाकं न्यो

अ॰ प्र॰ अ॰ ५ ७ आतस्य प्रथमो मन स्वानि तितयोरस्य न्नेसमस्यय दस न्नानीषाइत्यन्ना द्युस्या वरूध्या अथा वपनमेते अंतरेणौ ईणां दशतीनां त्रिष्टु जगतीनां बृहतीसंपन्नानां यावती शर्द्धपंते
तानं त्यर्ध्वमा पुषोवर्षीणिनी वं स्येतेन हैषावपनेना पुराप्यते प्रजा मे पशवो मेयं त्रिति त्वे वंस अनीयमनु मांसतिस्व स्त्ययनं वै तार्क्ष्यः स्वस्तिनाय स्वस्त्ययनमेव तत्कुरु ... कपदा तार्क्ष्यं शंसति २
शंसत्ये कं धेरं मन्नुम सानीत्य थोभवाहं दस्कृतिमिमा भवानीती इषिष्याअवी द्रधान्निति १ दत्तु वंगोस्त्राः सप्तानुष जातिसप्त वै शीर्षन्प्राणाः शीर्षन्नेव तत्प्राणान्दधा ... मीना
नुष्टतीतवाम ह्यां न्मेवाग्प्रायोरनु षक्तासदृतितस्मा दुमा वाक्स्त्रानानायतनानां प्राणोः सत्यनुषक्ता विराजः शंसत्यंन्नं वै विराजोन्नाद्यस्यावरुध्यै वासिष्ठेन परिदधातिवासिष्ठो
मानीत्येव स्तोमो महउयाय वाहइति भद्रद्युत्यान्नरूपसमृद्धया धुरीवास्तेन वाज्रयं नधायी स्येतोवैधूरंतः एतदहरेतस्यै ... पथिं द्वत्वाय मर्कई द्वे चस्तनामित्यर्कवत्यान्नप
समृद्धया द्विवीवद्यामधिनःश्रीमतंधाइतियत्रहतु चत्रस्त्रत्या वागुद्यतंतत्रस्यकीर्तिर्भवति पञ्चैवंविद्वानेतयापरिदधातितस्मादेवंविद्वानेतयैवपरिदध्यात् ॥ २१ ॥ द्वा
तत्सवितुर्वृणीमहे द्यानो देवसवितरितिवैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरा नैकाहिको नूपसमृद्धो वहुमाएतस्मिन्नहनि किंचकिंचवारपांक्रियते शांत्याएव शांतिर्वै प्रतिष्ठैकाहः स्थो वा
मेवतत्प्रतिष्ठायामंततः प्रतितिष्ठंति प्रतितिष्ठतिय एवं वेदयद्यांचैवं विद्वानेतहोता शंसति वैश्वस्य सवितुर्वीर्यमहदितिसावित्रं तृचंतो वै महदंतमेतदहरेतस्याह्नो गायत्री ॥ १०
नूपंनवरानूवक्रितरापरायोरितिद्यावापृथिवीयं समानोदर्क समानोदर्कं वाएतदहरेतस्याह्नो रूपमनश्वोजातो अनभीशुरुक्थ्य इत्यार्भवं रथस्त्रिचक्रइतिययदंतात्रिव ॥ आवत्र ॥ २१ ॥

वक्ररूपं

तदंतोवैत्रिवदंतमेतदहरेतस्याह्नो रूपमस्यवामस्य पलितस्यहोतुरितिवैश्वदेवं वक्ररूपं वाएतदहरेतस्याह्नो रूपं गौरीर्मिमाय सलिलानि तक्षतीत्येतदंतमानेभद्राः क्र
तवो यंतु विश्वतइति वैश्वदेवं निविद्धानमेकाहिकं रूपसमृद्धं वक्रवा एतस्मिन्नहनि किंचकिंचवारपांक्रियते शांत्याएव शांतिर्वै प्रतिष्ठैकाहः शांत्यामेवतत्प्रतिष्ठायामंत
तः प्रतितिष्ठंति प्रतितिष्ठतिय एवं वेदयद्यांचैवं विद्वानेतहोता शंसतिवैश्वानराय धिषणामृतावृधइत्याग्निमारुतस्य प्रतिपदंतो वै धिषणांतमेतदहरेतस्याह्नो रूपं प्रथ
यनद ज्येयो महतो प्राज्ञ इत्यय इति मारुतं समानोदर्कं समानोदर्कं वाएतदहरेतस्याह्नो रूपं जातवेदसे सुनवाम सोममितिजातवेदस्यापुरस्तात्सूक्तस्य शंसति स्वस्त्ययनं वैजा
तवेदस्या स्वस्तिताये स्वस्त्ययनमेव तत्कुरुते यं सोमम र्हते आतवेदसइति जातवेदस्यं समानोदर्कं समानोदर्कं वा एतदहरेतस्याह्नो रूपमह्नो रूपं ॥ २२ ॥ इति प्रथमार
ण्यके पंचमोध्यायः ॥ इति प्रथमारण्यकं संपूर्णं ॥ ॐ ॥ एष पंथा एतत्कर्मैतद्ब्रह्मैतत्सत्यं तस्मान्न प्रमाद्येत्तन्नातीयान्न ह्यत्यायन्पूर्वे येऽत्यायंस्ते पराबभूवुस्तदुक्तमृषि
णा प्रजा ह तिस्रो अत्यायमीयुर्न्यन्या अर्कमभितो विविश्र इति प्रजा ह तिस्रो अत्यायमीयुरिति या वै ता इमाः प्रजास्तिस्रो
अत्यायमीयंस्तानीमानि वयांसि वंगावगधाश्चेरपादान्यन्या अर्कमभितो विविश्र इति ता इमाः प्रजा अर्कमभितो निविष्टा इममेवाग्निं बृहद्ध तस्थौ भुवनेष्वंतरिति यदेत
द्बृहद्भुवनेष्वंतरसावादित्यः पवमानो हरित आविवेशेति वायुरेव पवमानो दिशो हरित आविशत् ॥ १ ॥ उक्थमुक्थमिति वै प्रजा वदंति तदिदमेवोक्थमियमेव पृथिवी तो ह
दं सर्वमुत्तिष्ठति यदिदं किंचतस्याग्निरर्को न्नमशीतयोन्नेनहीदं सर्वमश्नुते तदंतरिक्षमेवोक्थमंतरिक्षं वा अनुपतंत्यंतरिक्षमनुधावंति तस्य वायुरर्को न्नमशीतयोन्नेनही

ऐ॰ अ॰ ५॰ अ॰ २ दं सर्वमश्नुते सा वै वद्यौ रुक्थं भग्नु तःप्रदाना ह्नीदं सर्वं भुन्ति ष्ठति यदिदं किंच तस्या सावादित्योऽर्कोऽन्नमशीतयोऽन्नेन हीदं सर्वमश्नुत इत्यधिदैवतमथाध्यात्मं पुरुष एवोक्थं मयमेव म
८ हान्प्रजापतिरर्को म उक्थमस्मीति विद्यात्तस्य मुखमेवोक्थं यथा पृथिवी तथा तस्य वागर्कोऽन्नमशीतयोऽन्नेन हीदं सर्वमश्नुते नासिके एवोक्थं यथान्तरिक्षं तथा तस्य प्राणोऽर्कोऽन्न
मशीतयोऽन्नेन हीदं सर्वमश्नुते तदेतत्सर्वं भस्याविष्पं यदेतन्नासिकायोर्विनतमिव ललाटमेवोक्थं यथा द्यौस्तथा तस्य चक्षुरर्कोऽन्नमशीतयोऽन्नेन हीदं सर्वमश्नुते समानमशी
तयोऽध्यात्मं चाधिदैवतं चान्नमेवान्नेन हीमानि सर्वाणि भूतानि समनन्ति ॥३॥ अन्नेन इमं लोकं यजत्यन्नेनामुं तस्मात्समानमशीतयोऽध्यात्मं चाधिदैवतं चान्नमेतद्धि इदमन्नमन्ना
दं भियमेव पृथिवीतो हीदं सर्वमुत्तिष्ठति यदिदं किंच यदहं किंचेदं जगत् ॥३॥ तदसौ सर्वमत्ति यदु किंचातोऽन्नं ॥ तद्दियं सर्वमत्ति सयमित्याद्यो ह वा आद्यो भवति न तस्येशे य
ध नाद्यो नाद्धः ॥२॥ अथातो रेतसः सृष्टिः प्रजापते रेतो देवा देवानां रेतो वर्षं वर्षस्य रेत ओषधय ओषधीनां रेतोऽन्नमन्नस्य रेतो रेतो रेतसो रेतः प्रजाः प्रजानां रेतो हृदयं हृदयस्य
रेतो मनो मनसो रेतो वाग्वाचो रेतः कर्म तदिदं कर्मकृतमयं पुरुषो ब्रह्मणो लोकः स इरामयो यद्धिरामयं तस्माद्धिरण्मयो हिरण्मयो ह वा अमुष्मिँल्लोके संभवति हिरण्मयः सर्वेभ्यो
भूतेभ्यो ददृशे य एवं वेद ॥३॥ तं प्रपदाभ्यां प्रापद्यत ब्रह्मेमं पुरुषं यत्प्रपदाभ्यां प्रापद्यत ब्रह्मेमं पुरुषं तस्मात्प्रपदे तस्मात्प्रपदे इत्याचक्षते शफाः खुरा इत्यन्येषां पशूनां
तदूर्ध्वमुदसर्पत्ता ऊरू अभवतामुरु ग्राहीत्यब्रवीत्तदुदरमभवदुरु मे कुर्वित्यब्रवीत्तदुरोऽभवदुरुस्त्वं ब्रह्मेति शार्कराक्ष्या उपासते हृदयं ब्रह्मेत्यारुणयो ब्रह्माहैवता इ
॥ ऊर्ध्वं त्वेवादसर्पत्तच्छिरोऽश्रयत यच्छिरोऽश्रयत तच्छिरोऽभवत्तच्छिरसः शिरस्त्वं ता एताः शीर्षञ्छ्रियः श्रिताश्चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक्प्राणः श्रयन्ते ह्यस्मिञ्छ्रियो य एवमेतच्छि ॥शिरम ॥१॥

अस्य हृदुक्थं

रसः शिरस्त्वं ता देवता अहिंसंताहमुक्थमस्मीति ता अब्रुवन्हंतास्माच्छरीरादुत्क्रामाम तद्यस्मिन्न उत्क्रांत इदं शरीरं पत्स्यति तदुक्थं भविष्यतीति वागुदक्रामदवदन्नश्न ६
न्पिबन्नास्तैव चक्षुरुदक्रामदपश्यन्नश्नन्पिबन्नास्तैव श्रोत्रमुदक्रामदशृण्वन्नश्नन्पिबन्नास्तैव मन उदक्रामन्मीलितमिवाश्नन्पिबन्नास्तैव प्राण उदक्रामत्तत्प्राण उत्क्रांते
पद्यत तदशीर्यताशारीतीति तच्छरीरमभवत्तच्छरीरस्य शरीरत्वं शीर्यते ह वा अस्य द्विषन्पाप्मा भ्रातृव्यः परास्य द्विषन्पाप्मा भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद ता देवता अहिंसंतैवाहमुक्थ
मस्म्यहमुक्थमस्मीति ता अब्रुवन्हंतेदं पुनः शरीरं प्रविशाम तद्यस्मिन्नः प्रपन्न इदं शरीरमुत्थास्यति तदुक्थं भविष्यतीति वाक्प्राविशदशयदेव चक्षुः प्राविशदशयदेव श्रोत्रं दशयदेव
प्राविशदशयदेव मनः प्राविशदशयदेव मनः प्राविशदशयदेव प्राणः प्राविशत्तत्प्राणे प्रपन्न उदतिष्ठत्तदुक्थमभवत्तदेतदुक्थं प्राण एव प्राण उक्थमित्येव विद्यात्तं दे
दयेत वा अब्रुवन्त्वमुक्थमसि त्वमिदं सर्वमसि तव वयं स्मस्त्वमस्माकमसीति तदप्येतदृषिणोक्तं त्वमस्माकं तव स्मसीति ॥४॥ ॥ तं देवाः प्राध्यायंत स प्रणीतः प्राणो यत प्रातो य
नीशाना आतरभवन्नमामादिति ॥ तत्कायमभवद्दहत्यवा आपो शाखिरपानो वागग्निश्चक्षू रसावादित्यः श्रोत्रं दिशो मनो दिशः श्रोत्रं स एष प्रहितां संयोगोऽध्यात्ममिमा देवता
अदृष्टआविरधिदैवतमित्येतत्तदुक्थं भवत्येतद्ध स्मैवैतद्विद्वान् हिरण्यदन्वैदो न तस्येशाये महानदद्यू विधृतिं ताजा हम ध्यात्मसंयोगं भिविष्टं वेदेन हूतदनीशानानि हवी
अस्यै भूतानि बलिं हरंति य एवं वेद तं त्वयं सहित इति प्राणास्त्रीत्यन्तं यमित्यसावादित्यस्तदेतत्त्रिवृत्त्रिवृद्वै चक्षुः शुक्लं कृष्णं कनीनिकेति स य इदृ पाप्मानं च दर्ति सत्यं दैवा
स्या इति भवति य एवं वेद तस्य स्यस्य सत्यं वेद ॥५॥ ॥ तस्य वाक् तंतिर्नामानि दामानि तदस्येदं वाचा तंत्या नामभिर्दामभिः सर्वं सितं सर्वं ह्यदं नामनी सर्वे वाचाभिवदति वहंति ह ३
वा एनं तंतिसंबद्धा य एवं वेद तस्योष्णिग्लोमानि त्वग्गायत्री त्रिष्टुम्मांसमनुष्टुप्स्नावान्यस्थि जगती पंक्तिर्मज्जा प्राणो बृहती स छंदोभिश्छन्नो यच्छंदोभिश्छन्नस्तस्मा

ऐतरेयारण्य दंशी त्वा चक्षते छादयंति ह वा एनं छंदांसि पापात्कर्मणो यस्यां कस्यांचिद्दिशि कामयते य एवमेतच्छंदसां छंदस्त्वं वेद तदु ऋषिणाप्युक्तं गोपामित्येष वै गोपा एष हीदं सर्वं गो-
६ ध पायत्यनिपद्यमानमित्यनिपद्यमानो ह्येष आ च परा च पथिभिश्चरंतमित्या च ह्येष परा च पथिभिश्चरति स सध्रीचीः स विषूचीर्वसान इति सध्रीचीश्च ह्येष विषूचीश्च वसान आ-
वरीवर्ति भुवनेष्वंतरित्येष ह्यंतर्भुवनेष्वावरीवर्त्यथो आवृतासो वतासो न कर्तृभिरिति सर्वं हीदं प्राणेनावृतं सोऽयमाकाशः प्राणेन बृहत्या विष्टब्धस्तद्यथाय-
माकाशः प्राणेन बृहत्या विष्टब्ध एवं सर्वाणि भूतान्यापिपीलिकाभ्यः प्राणेन बृहत्या विष्टब्धानीत्येवं विद्यात् ॥ ६ ॥ अथातो विमृष्टिस्तयोऽस्य पुरुषस्य तस्य वाचः सृष्टौ
पृथिवी चाग्निश्चास्या ओषधयो जायंतेऽग्निरेनाः स्वदयतीदमाहरतेदमाहरतेत्येवमेतौ वाचं पितरं परिचरतः पृथिवी चाग्निश्च यावदनु पृथिवी यावदन्वग्निस्तावानस्य लोको भ-
वति नास्य तावल्लोको जीर्यते यावदेतयोर्न जीर्यते पृथिव्याश्चाग्नेश्च य एवमेतां वाचो विभूतिं वेद प्राणेन सृष्टावंतरिक्षं च वायुश्चांतरिक्षं वा अनुचरंत्यंतरिक्षमनुशृण्वंति
वायुरस्मै पुण्यं गंधमाहरत्येवमेतौ प्राणं पितरं परिचरतोऽन्तरिक्षं च वायुश्च यावदन्वंतरिक्षं यावदनु वायुस्तावानस्य लोको भवति नास्य तावल्लोको जीर्यते यावदेतयोर्न जीर्य-
तेंतरिक्षस्य च वायोश्च य एवमेतां प्राणस्य विभूतिं वेद चक्षुषा सृष्टौ द्यौश्चादित्यश्च द्यौर्हास्मै वृष्टिमन्नाद्यं संप्रयच्छत्यादित्योऽस्य ज्योतिः प्रकाशं करोत्येवमेतौ
चक्षुः पितरं परिचरतो द्यौश्चादित्यश्च यावदनु द्यौर्यावदन्वादित्यस्तावानस्य लोको भवति नास्य तावल्लोको जीर्यते यावदेतयोर्न जीर्यते दिवश्चादित्यस्य च ॥ ६ ॥
य एवमेतां चक्षुषो विभूतिं वेद श्रोत्रेण सृष्टौ दिशश्च चंद्रमाश्च दिग्भ्यो हैनमायंति दिग्भ्यो विशृणोति चंद्रमा अस्मै पूर्वपक्षापरपक्षान्विविनोति पुण्याय कर्मण ए- प
वमेतौ श्रोत्रं पितरं परिचरतो दिशश्च चंद्रमाश्च यावदनु दिशो यावदनु चंद्रमास्तावानस्य लोको भवति नास्य तावल्लोको जीर्यते यावदेतयोर्न जीर्यते दिशां च चंद्रमसश्च य ए- ॥श्री॥

वमेतां श्रोत्रस्य विभूतिं वेद मनसा सृष्टा आपश्च वरुणश्चापो हास्मै श्रद्धां संनमंते पुण्याय कर्मणे वरुणोऽस्य प्रजां धर्मेण धारयत्येवमेते मनः पितरं परिचरंत्यापश्च व-
रुणश्च यावदन्वापो यावदनु वरुणस्तावानस्य लोको भवति नास्य तावल्लोको जीर्यते यावदेतेषां न जीर्यतेऽपां च वरुणस्य च य एवमेतां मनसो विभूतिं वेद ॥ ७ ॥ अपाः
श्त्याक्षिपद्दति तदिदमाप एवदेवं मूलमन्नं फलं यत्पितैव तत्पुत्रो यच्च पुत्रस्य यत्पितुर्यच्च वा पितुस्तद्वा पुत्रस्येत्येतदुक्तं भवत्येतद्ध स्म वै तद्विद्वानाह महिदास ऐतरे-
य आहमेतद्देवेभ्यो वेद महद्वान्वेद तः प्रदानाद्धेत न संमितादिति स एष गिरिश्चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक्प्राणस्तं ब्रह्मगिरिरित्याचक्षते गिरति ह वै द्विषंतं पाप्मानं भ्रातृव्यं प-
रास्य द्विषन्पाप्मा भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद स एषोऽसुः स एष प्राणः स एष भूतिश्चाभूतिश्च तं भूतिरिति देवा उपासांचक्रिरे ते बभूवुस्तस्माद्धाप्येतर्हि सुप्तो भूर्भूरित्येव प्रश्वसि-
त्यभूतिरित्यसुरास्ते पराबभूवुः स भवत्यात्मना परास्य द्विषन्पाप्मा भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद स एष मृत्युश्चैवामृतं च तदुक्तमृषिणापाङ्प्राङेति स्वधया गृभीत इत्यपानेनायं श्री ६
धृतः प्राणो न पराङ् भवत्यमर्त्यो मर्त्येना सयोनिरित्येतेन हीदं सर्वं सयोनि मर्त्यानि हीमानि शरीराण्यमृतैषा देवता ता शश्वंता विषूचीना वियंता न्यन्यं चिक्यु-
र्न नि चिक्युरन्यमिति नि ह्येवेमानि शरीराणि चीयंतेऽमृतैषा देवतामृतो हैवामुष्मिंल्लोके संभवत्यमृतः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो दृश्यते य एवं वेद य एवं वेद ॥ ८ ॥
इति द्वितीयारण्यके प्रथमोऽध्यायः ॥ छ ॥ ६ ॥ उ ॥ एष इमं लोकमभ्यार्चत्पुरुषरूपेण य एष तपति प्राणो वाव तदभ्यार्चत्प्राणो ह्येष य एष तपति तं शतं व-
र्षाण्यभ्यार्चत्तस्माच्छतं वर्षाणि पुरुषायुषो भवंति ते यच्छतं वर्षाण्यभ्यार्चंस्तस्माच्छतर्चिनस्तस्माच्छतर्चिन इत्याचक्षत एतमेव संतं स इदं सर्वं मध्यतो दधे यदिदं किंच मपदि
दं सर्वं मध्यतो दधे यदिदं किंच तस्मान्माध्यमास्तस्मान्माध्यमा इत्याचक्षत एतमेव संतं प्राणो वै गृत्सोऽपानो मदः स यत्प्राणो गृत्सोऽपानो मदस्तस्माद्गृत्समदस्तस्मा-

अ॰ द्वि॰ द्वि॰ त्समद इत्याचक्षत एतमेव सन्तं तस्येदं विश्वं मित्रमासीद्यदिदं किंच तस्य यदिदं किंच विश्वं मित्रमासीत्तस्माद्विश्वामित्रस्तस्माद्विश्वामित्र इत्याचक्षत एतमेव सन्तं तं दे
॥१०॥ वा अब्रुवन्नयं वै नः सर्वेषां वाम इति तं यद्देवा अब्रुवन्नयं वै नः सर्वेषां वाम इति तस्माद्वामदेवस्तस्माद्वामदेव इत्याचक्षत एतमेव सन्तं स इदं सर्वं पाप्मनोऽत्रायत यदिदं किं
च स यदिदं सर्वं पाप्मनोऽत्रायत यदिदं किंच तस्मादत्रयस्तस्मादत्रय इत्याचक्षत एतमेव सन्तं ॥१॥ एष उ एव बिभ्रद्वाजः प्रजा वै वाजस्ता एष बिभर्ति यद्बिभर्ति तस्मा
द्भरद्वाजस्तस्माद्भरद्वाज इत्याचक्षत एतमेव सन्तं तं देवा अब्रुवन्नयं वै नः सर्वेषां वसिष्ठ इति तं यद्देवा अब्रुवन्नयं वै नः सर्वेषां वसिष्ठ इति तस्माद्वसिष्ठस्तस्माद्वसिष्ठ
इत्याचक्षत एतमेव सन्तं स इदं सर्वमभि प्रागाद्यदिदं किंच स यदिदं सर्वमभि प्रागाद्यदिदं किंच तस्मात्प्रगाथास्तस्मात्प्रगाथा इत्याचक्षत एतमेव सन्तं स इदं स
र्वमभ्यपवयत यदिदं किंच स यदिदं सर्वमभ्यपवयत यदिदं किंच तस्मात्पावमान्यस्तस्मात्पावमान्य इत्याचक्षत एतमेव सन्तं सोऽब्रवीदहमिदं सर्वमसानि यच्च क्षुद्रं
यच्च महदिति ते क्षुद्रसूक्ता अभवन्महासूक्ताश्च तस्मात्क्षुद्रसूक्तास्तस्मात्क्षुद्रसूक्ता इत्याचक्षत एतमेव सन्तं सूक्तं वतावोचतेति तत्सूक्तमभवत्तस्मात्सूक्तं तस्मात्सूक्त
मित्याचक्षत एतमेव सन्तमेष वा ऋगेष ह्येभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्योऽर्चत तस्मादृक्तस्मादृगित्याचक्षत एतमेव सन्तमेष वा अर्धर्च
एष ह्येभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्योऽर्चत स यदेभ्यः सर्वेभ्योऽर्धेभ्योऽर्चत तस्मादर्धर्चस्तस्मादर्धर्च इत्याचक्षत एतमेव सन्तमेष वै पदमेष हीमानि सर्वाणि भूतानि पादि स
यदिमानि सर्वाणि भूतानि पादि तस्मात्पदं तस्मात्पदमित्याचक्षत एतमेव सन्तमेष वा अक्षरमेष ह्येभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्यः क्षरति न चैनमतिक्षरति स य ॥२०॥
देभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्यः क्षरति न चैनमतिक्षरति तस्मादक्षरं तस्मादक्षरमित्याचक्षत एतमेव सन्तं ता वा एताः सर्वा ऋचः सर्वे वेदाः सर्वे घोषा एकैव व्याहृतिः प्राण एव ॥७०॥
सर्वा ५

प्राण ऋच इत्येव विद्यात् ॥३॥ विश्वामित्रं ह्येतदहः शंसिष्यन्तमिन्द्र उपनिषसाद स हान्नमित्यभिव्याहृत्य बृहतीसहस्रं शशंस तेनेन्द्रस्य प्रियं धामोपायत्तमिन्द्र उवा
च ऋषे प्रियं वै मे धामोपागाः स वा ऋषे द्वितीयं शंसेति स हान्नमित्येवाभिव्याहृत्य बृहतीसहस्रं शशंस तेनेन्द्रस्य प्रियं धामोपायत्तमिन्द्र उवाच ऋषे प्रियं वै मे धामोपागाः
स वा ऋषे तृतीयं शंसेति स हान्नमित्येवाभिव्याहृत्य बृहतीसहस्रं शशंस तेनेन्द्रस्य प्रियं धामोपायत्तमिन्द्र उवाच ऋषे प्रियं वै मे धामोपागा वरं ते ददामीति स हो
स्मृ वाच त्वामेव जानीयामिति तमिन्द्र उवाच प्राणो वा अहमस्म्यृषे प्राणस्त्वं प्राणः सर्वाणि भूतानि प्राणो ह्येष य एष तपति स एतेन रूपेण सर्वा दिशो विष्टोऽस्मि तस्य
मेऽन्नं मित्रं दक्षिणं तद्वैश्वामित्रमेष तपन्नेवास्मीति होवाच ॥१॥ तद्यदिदं बृहतीसहस्रं संपन्नं तस्य यानि व्यञ्जनानि तच्छरीरं यो घोषः स आत्मा य ऊष्माणः स प्राण
तद्ध स्मैतद्विद्वानाह घोषवति घोषमभवत्तत एतन्नामधेयं लेभ एतद्धैवेन्द्रो विश्वामित्राय प्रोवाचैतदु हैवेन्द्रो भरद्वाजाय प्रोवाच तस्मात्स तेन बन्धुना पप्रे शुश्रुवते तं
तदिदं बृहतीसहस्रं संपन्नं तस्य वा एतस्य बृहतीसहस्रस्य संपन्नस्य षट्त्रिंशतमक्षराणां सहस्राणि भवन्ति तावन्ति शतसंवत्सरस्याह्नां सहस्राणि भवन्ति व्यञ्जनैरेव रात्री
राप्नुवन्ति स्वरैरहानि तदाहुरिदं बृहतीसहस्रं संपन्नं तस्य वा एतस्य बृहतीसहस्रस्य संपन्नस्य परस्तात्प्रज्ञामयो देवतामयो ब्रह्ममयोऽमृतमयः संभूय देवता अप्येति य
एवं वेद तद्योऽहं सोऽसौ योऽसौ सोऽहं तदुक्तमृषिणा सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेत्येतदु ह वोपेक्षेतोपेक्षेत ॥४॥ इति द्वितीयारण्यके द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ ॐ ॥ यो ह वा
आत्मानं पञ्चविधमुक्थं वेद यस्मादिदं सर्वमुत्तिष्ठति स संप्रतिवित् पृथिवी वायुराकाश आपो ज्योतींषीत्येष वा आत्मोक्थं पञ्चविधमेतस्माद्धीदं सर्वमुत्तिष्ठत्येत
मेवाप्येत्यायतनं ह वै समानानां भवति य एवं वेद तस्मिन्योऽन्नं चान्नादं च वेदाहास्मिन्नन्नादो जायते भवत्यस्यान्नमापश्च पृथिवी चान्नमितराणि यानि ह्यङ्गानि भवं

अ॰ द्वि॰ द्वि॰ मिओतिश्चैव वायुश्चान्नादमेताभ्यां हीदं सर्वमन्नमत्त्यावपनमाकाश आकाशे हीदं सर्वं समोप्यत आवपनं ह वै समानानां भवति य एवं वेदास्मिन्योन्नं सान्नादं हुवे
दाहास्मिन्नन्नादो जायते भवत्यस्यान्नमोषधिवनस्पतयोन्नं प्राणभृतोन्नादमोषधिवनस्पतीन्हि प्राणभृतो दन्ति तेषां य उभयतो दंताः पुरुषस्यानुविधां विहिता
१२॥ स्तेन्नादा अन्नमितरे पशवस्तस्मात्त इतरान्पशूनधीव चरंत्यधीव ह्यन्नेन्नादो भवत्यधि ह समानानां भवति य एवं वेद॥१॥ तस्य य आत्मानमाविस्तरां वेदाश्नुते हा
विर्भूयः ओषधिवनस्पतयो यच्च किंच प्राणभृत्स आत्मानमाविस्तरां वेद ओषधिवनस्पतिषु हि रसो दृश्यते चित्तं प्राणभृत्सु प्राणभृत्सु त्वेवाविस्तरामात्मा तेषु हि रसोपि दृश्यते
न चित्तमितरेषु पुरुषे त्वेवाविस्तरामात्मा स हि प्रज्ञानेन संपन्नतमो विज्ञातं वदति विज्ञातं पश्यति वेद श्वस्तनं वेद लोकालोकौ मर्त्येनामृतमीप्सत्येवं संपन्नो
थेतरेषां पशूनामशनायापिपासे एवाभिविज्ञानं न विज्ञातं वदंति न विज्ञातं पश्यंति न विदुः श्वस्तनं न लोकालोकौ त एतावंतो भवंति यथाप्रज्ञं हि संभवाः॥२॥ स एष पुरु
षः समुद्रः सर्वं लोकमति यद्ध किंचाश्नुतेत्येनं मन्यते यद्यंतरिक्षलोकमश्नुतेत्येनं मन्यते यद्यमुं लोकमश्नुवीतात्येवैनं मन्येत स एष पुरुषः पंचविधस्तस्य यदुष्णं त
ज्ज्योतिर्यानि खानि स आकाशोथ यल्लोहितं श्लेष्मा रेतस्ता आपो यच्छरीरं सा पृथिवी यः प्राणः स वायुः स एष वायुः पंचविधः प्राणोपानो व्यान उदानः समानस्ता
स्ता एता देवताः प्राणापानयोरेव निविष्टाश्चक्षुः श्रोत्रं मनो वागिति प्राणस्य ह्यन्वपायमेता अपियंति स एष वाचश्चित्तस्योत्तरोत्तरिक्रमो यद्यज्ञः स एष य
ज्ञः पंचविधोग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पशुः सोमः स एष यज्ञानां संपन्नतमो यत्सोम एतस्मिन्हीमाः पंचविधा अधिगम्यंते यत्सुतवनेभ्यः ॥११॥
लोकाविधास्तिस्रः सवनानि यदूर्ध्वं सा पंचमी॥३॥ यो ह वै यज्ञे यज्ञं वेदाहन्यहर्देवेषु देवमध्यूहं संप्रति वेद यज्ञे यज्ञं अहन्यहर्देवेषु देवमध्यूहो ॥०श्री०॥
यो॰

ऽभिनिपद्येतन्महदुक्थं तदेतत्पंचविधं त्रिवृत्पंचदशः सप्तदश एकविंशः पंचविंश इति स्तोमतो गायत्रं रथंतरं बृहद्भद्रं राजनमिति सामतो गायत्र्युष्णिग्बृहती त्रिष्टुब्द्विपदेति छं
दस्तः शिरो दक्षिणः पक्ष उत्तरः पक्षः पुच्छमात्मेत्याख्यानतः पंचकृत्वः प्रस्तौति पंचकृत्व उद्गायति पंचकृत्वः प्रतिहरति पंचकृत्व उपद्रवति पंचकृत्वो निधनमुपयंति तन्नस्सौ
भसहस्रं भवत्येवं ह्येताः पंचविधा अनुशस्यंते यस्त्वाशीतिभ्यः सैकाविधा तिस्रस्त्वाशीतयो यदूर्ध्वं सा पंचमी तदेतत्सहस्रं तत्सर्वं वैतानि छंदांसि न चूति
दश दशानि वै सर्वमिनावतीहि संख्या दश दशतः स छदंत दशश तानि त सहस्रं तत्सर्वं तानि त्रीणि छंदांसि भवंति त्रेधाविहितं वा इदमन्नमशनं पानं खादस्तदेतेराप्नोति
॥४॥ तद्वा इदं बृहतीसहस्रं संपन्नं नद्यूतरे के नाना छंदसां सहस्रं प्रतिजानते किमन्यत्स्यदन्यच्छंदसामेति त्रिष्टुप्सहस्रमेके जगतीसहस्रमेकेनुष्टुप्सहस्रमेकेनुष्टुभं पिया
ऽनुष्टुभमनुचरेयुर्मा वा अभिद्रं निश्चिक्युः कृच योननीषेतिबाश्चि वैतदर्द्धं प्राणोन्यचायद्विसेतदुक्थं भवति स हैश्वरो यशस्वी कल्याणकीर्तिर्भविता शिश्वरो ह वै पुरा पुरुषः प्रैतोरिति ह स्मा
हाकृत्स्नो ह्येष आत्मा यद्वागभिप्राणो नेदयमित्थिः प्राणेन मनसेत्युच्यमानो वाचा नानुभवति ह बृहतीमभिसंपादयेद्बृहती वै कृत्स्न आत्मा बृहती सायमात्मा सर्वतः शरीरैः परिबृ
तस्तद्यथायमात्मा सर्वतः शरीरैः परिबृत एवमेव बृहती सर्वतश्छंदोभिः परिबृता मध्यं ह्येषामंगानामात्मा मध्यं छंदसां बृहती स हैश्वरो यशस्वी कल्याणकीर्तिर्भवितोरी
श्वरो ह तु पुरायुषः प्रैतोरिति ह स्माह कृत्स्नो ह्येष आत्मा यद्बृहती तस्माद्बृहतीमेवाभिसंपादयेत्॥५॥ तद्वा इदं बृहतीसहस्रं संपन्नं तस्य वा एतस्य बृहतीसहस्रस्य सप
ऽन्येन कादशानुष्टुभां शतानि भवंति पंचविंशतिश्चानुष्टुभ आनैव भूयसा कनीयस्तदुक्थं च विषमा यावन्महत्पदीमहभिस्त्वो हिचतुरक्षराणि भवंति नवत्वक्षि अभिनि बृहतीसं

॥ अ॰ द्वि॰ ३ ॥ पद्यमानानमस्य गृह्णन्त स्पशामिति सत्यं वै वाग्वाचस्य ... चत्वारि तत्त्वं ममशातत्तद्यदेवैतद्बृहतीसहस्रमनुष्टुप्संपन्नं भवति तस्मात् देहात्प्राणाद्बृहत्येव वाग्मनुष्टुभैतत्त्वं संनि
॥ १२ ॥ र्मिमीते स वा एष वाचः परमो विकारो यदेतन्महदुक्थं तदेतत्पञ्चविधं मितममितं स्वरः सत्यानृते इति ऋग्गाथा कुम्ब्या तन्मितं यजुर्निगदो वृथावाक्तदमितं सामाथो यः कश्च गेष्णः
स स्वर ओमिति सत्यं नेत्यनृतं तदेतत्पुष्पं फलं वाचो यत्सत्यं स हेश्वरो यशस्वी कल्याणकीर्तिर्भवितोः पुष्पं हि फलं वाचः सत्यं वदत्यथैतन्मूलं वाचो यदनृतं तद्यथा वृक्ष आवि
र्मूलः शुष्यति स उद्वर्तत एवमेवानृतं वदन्नाविर्मूलमात्मानं करोति स शुष्यति स उद्वर्तते तस्मादनृतं न वदेद्दयेत त्वेनेन पराग्वा एतद्रिक्तमक्षरं यदेतदोमिति तद्यत्किंचोमि
त्याहात्रैवास्मै तद्रिच्यते स यत्सर्वमोंकुर्याद्रिञ्च्यादात्मानं स कामेभ्यो नालं स्यादथैतत्पूर्णमभ्यात्मं यन्नेति स यत्सर्वं नेति ब्रूयात्पापिकास्य कीर्तिर्जायेत सैनं तत्रैव हन्यात्तस्मा
त्काल एव दद्यात्काले न दद्यात्तत्सत्यानृते मिथुनीकरोति तयोर्मिथुनात्प्रजायते भूयान्भवति यो वै तां वाचं वेद यस्या एष विकारः स संप्रतिविदकारो वै सर्वा वाक्सैषा स्पर्शो
ष्मभिर्व्यज्यमाना बह्वी नानारूपा भवति तस्यै यदुपांशु स प्राणोऽथ यदुच्चैस्तच्छरीरं तस्मात्तिर इव तिर इव ह्यशरीरमशरीरो हि प्राणोऽथ यदुच्चैस्तच्छरीरं तस्मात्तदाविराविर्हि श
रीरं ॥ ६ ॥ तद्धाइदं बृहतीसहस्रं संपन्नं तद्यशः स इन्द्रः स भूतानामधिपतिः स य एवमेतदिन्द्रं भूतानामधिपतिं वेद विस्रसा हैवास्माल्लोकात्प्रैतीति ह स्माह महिदा
स ऐतरेयः प्रेत्येन्द्रो भूत्वैषु लोकेषु राजति तदाहुर्यदनेन रूपेणामुं लोकमभिसंभवती ३ अथ केन रूपेणेमं लोकमाभवती ३ इति तद्यदेतत्स्त्रियां लोहितं भवत्यग्नेस्तद्रू
पं तस्मात्तस्मान्न बीभत्सेताथ यदेतत्पुरुषे रेतो भवत्यादित्यस्य तद्रूपं तस्मात्तस्मान्न बीभत्सेत सोऽयमात्मेममात्मानममुष्मा आत्मने संप्रयच्छत्यसावात्मामुष्मा आत्मानमि ॥ ० श्री ० ॥
॥ ० १२ ० ॥

यदक्षराद्क्षरमेतियुक्तंयुजोयुक्ताअभियत्संवहंति सत्यस्य ०२
मं स्मा आत्मने संप्रयच्छति तावन्योन्यमभिसंभवतोऽनेन ह रूपेणामुं लोकमभिसंभवत्यमुनो रूपेणेमं लोकमाभवति ॥ ० ॥ तदेते श्लोकाः ॥ यदक्षरं पञ्चविधं समेति युजो
युक्ता अभियत्संवहन्ति सत्यस्य सत्यमनु यत्र युज्यते तत्र देवाः सर्व एकं भवन्ति । यद्वाचुऊमिति यच्च नेति यश्चास्याः क्रूरं यदु चोल्बणिष्णु । तद्विसूयां कवयो अन्वविन्दन्ना
म्नो यत्रास मते प्यं हृतेधि । यस्मिन्नामा समतस्पृश्यते धि तत्र देवाः सर्व युजो भवन्ति । तेन पाप्मानमपहत्य ब्रह्मणा स्वर्गं लोकमप्यति विद्वान्नैनेन वाचा स्त्रियं ब्रुवन्नैनमस्त्री
पुमान्ब्रुवन् पुमांसमन्नब्रुवन्नैनवदन्वदति कश्चन । अः इति ब्रह्म तत्रागतमहमिति तत्तद्धाइदं बृहतीसहस्रं संपन्नं तस्य वा एतस्य बृहतीसहस्रस्य संपन्नस्य षट्त्रिंशतम
क्षराणां सहस्राणि भवन्ति तावन्ति पुरुषायुषोऽह्नां सहस्राणि भवन्ति जीवाक्षरेणैव जीवाहराप्नोति जीवाह्ना जीवाक्षरमित्यनकाममारोऽथ दैवरथस्य वागुद्धिः श्रोत्रे
पक्षसी चक्षुषी युक्ते मनः संग्रहीता तदयं प्राणोऽधितिष्ठति तदुक्तमृषिणा ऽनेन याता मनसोऽजवीयसा निमिषश्चिज्जवीयसेति जवीयसेति ॥ ८ ॥ २० ॥ ४२ ॥ इति द्वि
तीयारण्यके तृतीयोऽध्यायः ॥ ॥ अथ ॥ आत्मा वा इदमेक एवाग्र आसीन्नान्यत्किंचन मिषत्स ईक्षत लोकान्नु सृजा इति स इमाँल्लोकानसृजताम्भो मरीचीर्मरमापोऽदो
ऽम्भः परेण दिवं द्यौः प्रतिष्ठान्तरिक्षं मरीचयः पृथिवी मरो या अधस्तात्ता आपः स ईक्षतेमे नु लोका लोकपालान्नु सृजा इति सोऽद्भ्य एव पुरुषं समुद्धृत्यामूर्छयत्तमभ्यत
पत्तस्याभितप्तस्य मुखं निरभिद्यत यथाण्डं मुखाद्वाग्वाचोऽग्निर्नासिके निरभिद्येतां नासिकाभ्यां प्राणः प्राणाद्वायुरक्षिणी निरभिद्येतामक्षीभ्यां चक्षुश्चक्षुष आ
दित्यः कर्णौ निरभिद्येतां कर्णाभ्यां श्रोत्रं श्रोत्राद्दिशस्त्वङ्निरभिद्यत त्वचो लोमानि लोमभ्य ओषधिवनस्पतयो हृदयं निरभिद्यत हृदयान्मनो मनसश्चन्द्रमा नाभि

४ अ० हि० ॥ निरभिद्यत नाभ्या अपानोपानान्मृत्युः शिश्नं निरभिद्यत शिश्नाद्रेतो रेतस आपः ॥१॥ ता एता देवताः सृष्टा अस्मिन्महत्यर्णवे प्रापतंस्तमशनापिपासाभ्यामन्व
वार्जत्ता एनमब्रुवन्नायतनं नः प्रजानीहि यस्मिन्प्रतिष्ठिता अन्नमदामेति ताभ्यो गामानयत्ता अब्रुवन्न वै नोयमलमिति ताभ्योश्वमानयत्ता अब्रुवन्न वै नोयमलमि
॥१२॥ ति ताभ्यः पुरुषमानयत्ता अब्रुवन्सुकृतं बतेति पुरुषो वाव सुकृतं ता अब्रवीद्यथायतनं प्रविशतेति अग्निर्वाग्भूत्वा मुखं प्राविशद्वायुः प्राणो भूत्वा नासिके प्राविशदादि
त्यश्चक्षुर्भूत्वाक्षिणी प्राविशद्दिशः श्रोत्रं भूत्वा कर्णौ प्राविशन्नोषधिवनस्पतयो लोमानि भूत्वा त्वचं प्राविशंश्चन्द्रमा मनो भूत्वा हृदयं प्राविशन्मृत्युरपानो भूत्वा ना
भिं प्राविशदापो रेतो भूत्वा शिश्नं प्राविशन् तमशनापिपासे अब्रूतामावाभ्यामभिप्रजानीहीति ते अब्रवीदेतास्वेव वां देवतास्वाभजाम्येतासु भागिन्न्यौ करोमीति तस्मा
द्यस्यै कस्यै च देवतायै हविर्गृह्यते भागिन्यावेवास्यामशनापिपासे भवतः ॥२॥ स ईक्षतेमे नु लोकाश्च लोकपालाश्चान्नमेभ्यः सृजा इति सोपोभ्यतपत्ताभ्योभितप्ता
भ्यो मूर्तिरजायत या वै सा मूर्तिरजायतान्नं वै तत्तदेनत्सृष्टं पराङ्त्यजिघांसत्तद्वाचाजिघृक्षत्तन्नाशक्नोद्वाचा ग्रहीतुं स यद्धैनद्वाचाग्रहैष्यदभिव्याहृत्य
हैवान्नमत्रप्स्यत्तत्प्राणेनाजिघृक्षत्तन्नाशक्नोत्प्राणेन ग्रहीतुं स यद्धैनत्प्राणेनाग्रहैष्यदभिप्राण्य हैवान्नमत्रप्स्यत्तच्चक्षुषाजिघृक्षत्तन्नाशक्नोच्चक्षुषा ग्रहीतुं स
यद्धैनच्चक्षुषाग्रहैष्यद्दृष्ट्वा हैवान्नमत्रप्स्यत्तच्छ्रोत्रेणाजिघृक्षत्तन्नाशक्नोच्छ्रोत्रेण ग्रहीतुं स यद्धैनच्छ्रोत्रेणाग्रहैष्यच्छ्रुत्वा हैवान्नमत्रप्स्यत्तत्त्वचाजिघृक्षत्तन्नाशक्नो ॥०श्री०॥
त्त्वचा ग्रहीतुं स यद्धैनत्त्वचाग्रहैष्यत्स्पृष्ट्वा हैवान्नमत्रप्स्यत्तन्मनसाजिघृक्षत्तन्नाशक्नोन्मनसा ग्रहीतुं स यद्धैनन्मनसाग्रहैष्यद्ध्यात्वा हैवान्नमत्रप्स्यत्तच्छिश्नेनाजिघृ ०॥२३॥०

क्षत्तन्नाशक्नोच्छिश्नेन ग्रहीतुं स यद्धैनच्छिश्नेनाग्रहैष्यद्विसृज्य हैवान्नमत्रप्स्यत्तदपानेनाजिघृक्षत्तदावयत्सैषोन्नस्य ग्रहो यद्वायुरन्नायुर्वा एष यद्वायुः स ई
क्षत कथं न्विदं मदृते स्यादिति स ईक्षत कतरेण प्रपद्या इति स ईक्षत यदि वाचाभिव्याहृतं यदि प्राणेनाभिप्राणितं यदि चक्षुषा दृष्टं यदि श्रोत्रेण श्रुतं यदि त्व
चा स्पृष्टं यदि मनसा ध्यातं यद्यपानेनाभ्यपानितं यदि शिश्नेन विसृष्टमथ कोहमिति स एतमेव सीमानं विदार्यैतया द्वारा प्रापद्यत सैषा विदृतिर्नाम द्वास्तदेतन्ना
न्दनं तस्य त्रय आवसथास्त्रयः स्वप्ना अयमावसथोयमावसथोयमावसथ इति स जातो भूतान्यभिव्यैख्यत्किमिहान्यं वावदिषदिति स एतमेव पुरुषं ब्रह्म ततमम
६ पश्यदिदमदर्शमिती३ तस्मादिदन्द्रो नामेदन्द्रो ह वै नाम तमिदन्द्रं सन्तमिन्द्र इत्याचक्षते परोक्षेण परोक्षप्रिया इव हि देवाः परोक्षप्रिया इव हि देवाः ॥३॥ ॥४॥ इति द्वि
तीयारण्यके चतुर्थोध्यायः ॥४॥ अपक्रामं तु गर्भिण्यः ॥ पुरुषे ह वा अयमादितो गर्भो भवति यदेतद्रेतस्तदेतत्सर्वेभ्योङ्गेभ्यस्तेजः सम्भूतमात्मन्येवात्मानं बिभर्ति तद्य
दा स्त्रियां सिञ्चत्यथैनज्जनयति तदस्य प्रथमं जन्म तत्स्त्रिया आत्मभूयं गच्छति यथा स्वमङ्गं तथा तस्मादेनां न हिनस्ति सास्यैतमात्मानमत्र गतं भावयति सा भावयि
त्री भावयितव्या भवति तं स्त्री गर्भं बिभर्ति सोग्र एव कुमारं जन्मनोग्रेधिभावयति स यत्कुमारं जन्मनोग्रेधिभावयत्यात्मानमेव तद्भावयत्येषां लोकानां सन्तत्या ए
वं सन्तता हीमे लोकास्तदस्य द्वितीयं जन्म सोस्यायमात्मा पुण्येभ्यः कर्मभ्यः प्रतिधीयते अथास्यायमितर आत्मा कृतकृत्यो वयोगतः प्रैति स इतः प्रयन्नेव पुन
र्जायते तदस्य तृतीयं जन्म तदुक्तमृषिणा गर्भे नु सन्नन्वेषामवेदमहं देवानां जनिमानि विश्वा शतं मा पुर आयसीररक्षन्नधः श्येनो जवसा निरदीयमिति गर्भ ए

॥अ॰ द्वि॰॥ वैतदृषिणा वामदेवेनोक्तम् स एवं विद्वानस्माच्छरीरभेदादूर्ध्व उत्क्रम्यामुष्मिन्स्वर्गे लोके सर्वान्कामानाप्त्वामृतः समभवत्समभवत् ॥१॥२४॥५४॥
॥२७॥ इत्यैतरेयद्वितीयोपनिषत्कपंचमोध्यायः॥५॥ यथास्थानं तु गमिष्यः ॥ ॐ ॥ कोयमात्मेति वयमुपास्महे कतरः स आत्मा येन वा पश्यति येन वा शृणोति येन
वा गंधानाजिघ्रति येन वा वाचं व्याकरोति येन वा स्वादु चास्वादु च विजानाति यदेतद्धृदयं मनश्चैतत्संज्ञानमाज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं मेधा दृष्टिर्धृतिर्मतिर्मनीषा जू
तिः स्मृतिः संकल्पः क्रतुरसुः कामो वश इति सर्वाण्येवैतानि प्रज्ञानस्य नामधेयानि भवंत्येष ब्रह्मैष इंद्र एष प्रजापतिरेते सर्वे देवा इमानि च पंचमहाभूतानि पृ
थिवी वायुराकाश आपो ज्योतींषीत्येतानीमानि च क्षुद्रमिश्राणीव बीजानीतराणि चेतराणि चांडजानि च जारुजानि च स्वेदजानि चोद्भिज्जानि चाश्वा गावः पुरुषा
हस्तिनो यत्किंचेदं प्राणि जंगमं च पतत्रि च यच्च स्थावरं सर्वं तत्प्रज्ञानेत्रं प्रज्ञाने प्रतिष्ठितं प्रज्ञानेत्रो लोकः प्रज्ञा प्रतिष्ठा प्रज्ञानं ब्रह्म स एतेन प्राज्ञेनात्मनास्माल्लोका
दुत्क्रम्यामुष्मिन्स्वर्गे लोके सर्वान्कामानाप्त्वामृतः समभवत्समभवत् ॥१॥२५॥७॥ इति द्वितीयारण्यके षष्ठोध्यायः॥६॥ वाङ्मे मनसि प्रतिष्ठिता मनो मे वाचि प्र
तिष्ठितमाविराविर्म एधि वेदस्य म आणीस्थः श्रुतं मे मा प्रहासीरनेनाधीतेनाहोरात्रान्संधाम्यृतं वदिष्यामि सत्यं वदिष्यामि तन्मामवतु तद्व
क्तारमवत्ववतु मामवतु वक्तारमवतु वक्तारं॥१॥२६॥८॥ इति द्वितीयारण्यके सप्तमोध्यायः॥७॥ द्वितीयारण्यकं समाप्तं॥ ॥ ॥ ॥ श्री ॥ अथातः संहिताया उ
पनिषत्पृथिवी पूर्वरूपं द्यौरुत्तररूपं वायुः संहितेति मांडूकेय आकाशः संहितेत्यस्य माक्षव्यो वेदयांचक्रे स हास्य विपरिहृतो मेने न मस्य पुत्रा समगा इति समाने ॥श्री:॥० ॥३४॥
८३

वैनत्संहितो मेने इत्यागस्त्यः समानं ह्येतद्भवति वा पुत्रा क्रोस्य? इत्यधिदैवतमथाध्यात्मं वाक् पूर्वरूपं मन उत्तररूपं प्राणः संहितेति शूरवीरो मांडूकेयोथ हास्य पुत्र
आह ज्येष्ठो मनः पूर्वरूपं वागुत्तररूपं मनसा वा अग्रे संकल्पयत्यथ वाचा व्याहरति तस्मान्मन एव पूर्वरूपं वागुत्तररूपं प्राणस्त्वेव संहितेति समानमेनयोरत्र पितुश्च पुत्रस्य च स
एषोश्वरथः प्रष्टिवाहनो मनो वाक्प्राणः संहितः स य एवमेतां संहितां वेद संधीयते प्रजया पशुभिर्यशसा ब्रह्मवर्चसेन स्वर्गेण लोकेन सर्वमायुरेतीति नु मांडूकेयानां ॥१॥
अथ शाकल्यस्य पृथिवी पूर्वरूपं द्यौरुत्तररूपं वृष्टिः संधिः पर्जन्यः संधाता तानि तान्यपि यदैतद्बलवद्वर्षन्प्रसंदधदहोरात्रे वर्षति द्यावापृथिव्यौ समधातामित्युताप्याहुरिति
न्वधिदैवतमथाध्यात्मं पुरुषो ह वा अयं सर्व आंडेद्वे विदले भवत इत्याहुरस्यैदमेव पृथिव्या रूपमिदं दिवस्तदायमंतरेणाकाशो यथासौ द्यावापृथिव्यावंतरेणाकाशस्त
स्मिन्नस्मिन्नाकाशे प्राण आयत्तो यथामुष्मिन्नाकाशे वायुरायत्तो यथामूनि त्रीणि ज्योतींष्येवमिमानि पुरुषे त्रीणि ज्योतींषि यथासौ दिव्यादित्य एवमिदं शिरसि च
क्षुर्यथासावंतरिक्षे विद्युदेवमिदमात्मनि हृदयं यथायमग्निः पृथिव्यामेवमिदमुपस्थे रेत एवं हु स्म सर्वलोकमात्मानमनुविधायाहेदमेव पृथिव्या रूपमिदं दिवः स य ए
वमेतां संहितां वेद संधीयते प्रजया पशुभिर्यशसा ब्रह्मवर्चसेन स्वर्गेण लोकेन सर्वमायुरेति ॥२॥ अथातो निर्भुजप्रवादाः पृथिव्यायतनं निर्भुजं दिव्यायतनं प्रतृणमंत
१२ रिक्षायतनमुभयमंतरेणाथ यद्येनं निर्भुजं ब्रुवंतमुपवदेदचीक्लृपत्? वराभ्यां स्थानाभ्यामित्येनं ब्रूयादथ यद्येनं प्रतृण्णं ब्रुवंतमुपवदेदच्योष्ठा उत्तराभ्यां स्थानाभ्यामित्ये
नं ब्रूयादथ य उभयमंतरेणाह न तस्य नास्त्युपवादो यद्धि संधिं विवर्तयति तन्निर्भुजस्य रूपमथ यच्छुद्धे अक्षरे अभिव्याहरति तत्प्रतृण्णस्याग्र उ एवोभयमंतरेणोभ

॥आरण्य तृतीय यंव्याहृत्यप्रवदेदन्नाद्यकामोनिर्भुजंब्रूयात्स्वर्गकामःप्रतृण्णमुभयकामउभयमंतरेणाथयद्येनंनिर्भुजंब्रुवंतंपरउपवदेत्पृथिवींदेवतामारःपृथिवीत्वादेवतारिष्यती
॥२९॥ त्येनंब्रूयादथयद्येनंप्रतृण्णंब्रुवंतंपरउपवदेद्दिवंदेवतामारोद्द्यौस्त्वादेवतारिष्यतीत्येनंब्रूयादथयद्येनमुभयमंतरेणब्रुवंतंपरउपवदेदंतरिक्षंदेवतामारोंतरिक्षंत्वादेवता
रिष्यतीत्येनंब्रूयाद्यथातुकथाचब्रुवन्वाब्रुवंतंवाब्रूयादभ्याशमेवयत्तथास्यान्नैत्वेवान्यत्कुशलाद्ब्राह्मणंब्रूयादतिदग्ध्मन्एवब्राह्मणंब्रूयान्नातिदग्ध्मन्नेनब्राह्मणोब्र
यान्नमौंक्ष्णब्राह्मणोभ्यद्इतितस्माह्रस्वरवीरोमांडूकेयः॥३॥अथातोनुव्याहाराःप्राणोवंशइतिविद्यात्सयएनंप्राणंवंशमुपवदेत्कुर्वंचनमन्येतप्राणंवंशंसमधाम
॥प्राणमप्यवंशंसंदधतंनशक्तोषीत्यादप्राणस्त्वावंशोहास्यतीत्येनंब्रूयादथचेद्दशाकुर्वंतमन्येतप्राणंवंशंसमधित्सिषंनेनाशकःसंधातुंप्राणस्त्वावंशोहास्यती
त्येनंब्रूयाद्यथातुकथाचमयवरपरांसंहितांवेदसंदधातिप्रजयापशुभिर्यशसाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसंधीयतेबथेषासंहितास्यादिपरेणाब्रूपसृत्तःस्वनवार्थेनाभि
ब्रुवन्वाब्रुवंतंवाब्रूयादभ्याशमेवयत्तथास्यान्नत्वेवान्यत्कुशलाद्ब्राह्मणंब्रूयादतिदग्ध्मन्एवब्राह्मणंब्रूयान्नातिदग्ध्मन्नेनब्राह्मणंब्रूयान्नमौंक्ष्णब्राह्मणोभ्यद्इतिहस्मा
ह्रस्वरवीरोमांडूकेयः॥४॥अथखल्वाहुर्निर्भुजवक्ताःपूर्वमक्षरंपूर्वरूपमुत्तरमुत्तररूपंयोवकाशःपूर्वरूपोत्तररूपेअंतरेणयेनसंहितेतिसयएवमेतांसंहितांवेद ॥२९॥
यशाखा संधीयतेप्रजयापशुभिर्यशसाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसर्वमायुरेत्यथयद्यबंमानिर्भुजवक्ताइतिहस्माहह्रस्वोमांडूकेयःपूर्वमेवाक्षरंपूर्वरूपमुत्तरमुत्तररूपंयो ॥श्री०॥
वकाशःपूर्वरूपोत्तररूपेअंतरेणयेनसंधिंविवर्तयतियेनस्वरात्स्वरंविजानातियेनमात्रामात्रांविभजतेसासंहितेतिसयएवमेतांसंहितांवेदसंधीयतेप्रजया

पशुभिर्यशसाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसर्वमायुरेत्यथहास्यपुत्रआहमध्यमःप्रातीबोधीपुत्रोक्षरेखल्विमेउभेविकर्षन्ननिकीकुर्वन्यथावर्णं
माहतद्यासौमात्रापूर्वरूपोत्तररूपेअंतरेणसंधिविज्ञपनीसामतइवेतिस्मैवाहसंहितामन्यइतितदप्येतदृषिणोक्तं स्मतेनपरःसाम्नोविदुरितिसयएव तं
मेतांसंहितांवेदसंधीयतेप्रजयापशुभिर्यशसाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसर्वमायुरेति ॥५॥ बृहद्रथंतरयोरूपेणसंहितासंधीयतइतिताक्ष्योवाग्वैर
थंतरस्यरूपंप्राणोबृहतउभाभ्यामुखलुसंहितासंधीयतेवाचाचप्राणेनचेतस्याहस्मोपनिषदिसंवसरंगारक्ष्यस्तेताक्ष्योयत्तस्याहस्ममात्रायांसं
वत्सरंगारक्ष्योयत्ताक्ष्यौनेहत्यत्रहृषिणोक्तंरथंतरमाजभारावसिष्ठःभरद्वाजोबृहदाचक्रेअग्नेरितिसयएवमेतांसंहितांवेदसंधीयतेप्रजयापशुभिर्य
शसाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसर्वमायुरेति॥६॥ग्ल्याणोनसंहितेतिकौंठरव्यःप्राणःपवमानेनपवमानोविश्वैर्देवैर्विश्वेदेवाःस्वर्गेणलोकेनस्वर्गोलोको
ब्रह्मणासैषावरपरासंहितासयोहैतामवरपरांसंहितांवेदहैवसप्रजयापशुभिर्यशसाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसंधीयतेयथैषासंहितासयदि
परेणोपसृत्तःस्वनवार्थेनाभिव्याहरेदभिव्याहरेत्प्रत्नविद्याद्दिवंसंहितागमदित्युपनिषदेवानांमिथुनंविध्यद्इतिशश्वत्तथास्यात्सयएवमेतांसंहितांवेदसंधी
यतेप्रजयापशुभिर्यशसाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसर्वमायुरेतितावद्धिहितेतिपंचालचंडोवाचावेवहाःसंधीयतेवाचाछंदांसिवाचामित्राणिसंद तौ प्र
धतिवाचासर्वाणिभूतान्यथोवागेवेदंसर्वमितितद्यत्रैतदधीतेवाभाषतेवावाचिवतदाप्राणोभवतिवाकेहाप्राणंरूपथयत्रतूष्णीमभवतिस्वपितिवाशा
प्राणेतसावाग्भवतिप्राणस्तदावाचंरेळिहतावन्योन्यंरीळ्होवाग्वैमाताप्राणःपुत्रस्तदप्येतदृषिणोक्तंएकःसुपर्णःससमुद्रमाविवेशसइदंविश्वंभुवनंवि

अरण्यतृतीयपत्रे तं पाके नु मन्ये सा पश्यमं तित स्तोभमातारे [illegible] मातरा मित्रीम य एवमेतां संहितां वेद संधीयते प्रजया पशुभिर्यशसा ब्रह्मवर्चसेन स्वर्गेण लोकेन
२६ सर्वमायुरेत्यथातः प्रजापतिसंहिता जाया पूर्वरूपं पतिरुत्तररूपं पुत्रः संधिः प्रजननं संधानं सैषादितिः संहितादितिर्हीदं सर्वं यदिदं किंच पिता च माता च पुत्रश्च प्रजन
नं च तदप्येतदृषिणोक्तमदितिर्माता स पिता स पुत्र इति स य एवमेतां संहितां वेद संधीयते प्रजया पशुभिर्यशसा ब्रह्मवर्चसेन स्वर्गेण लोकेन सर्वमायुरेति सर्वमा
युरेति ॥ ६ ॥ इति तृतीयारण्यके प्रथमोऽध्यायः ॥ ॐ ॥ प्राणो वंश इति स्थविरः शाकल्यस्तद्यथा शालावंशः सर्वेऽन्ये वंशाः समाहिताः स्युरेवमस्मिन्प्राणे
चक्षुः श्रोत्रं मनो वागिन्द्रियाणि शरीरं सर्व आत्मा समाहितस्तस्यैतस्यात्मनः प्राण ऊष्मरूपमस्थीनि स्पर्शरूपं मज्जानः स्वररूपं मांसं लोहितमित्येतदन्यच्च
तुर्थमन्तस्थारूपमिति ह स्माह ह्रस्वो माण्डूकेयस्त्रयं त्वेव न एतत्प्रोक्तमेतस्य त्रयस्यास्थ्नां मज्ज्ञां पर्वणामिति त्रीणि षष्टिशतानि त्रीणि त्रिंशतानि सम
विंशतिशतानि भवन्ति सप्त च वै शतानि विंशतिश्च संवत्सरस्याहोरात्रा एषोऽहःसंमानश्चक्षुर्मयः श्रोत्रमयश्छन्दोमयो मनोमयो वाङ्मय आत्मा स य एवमेतम
हःसंमानं चक्षुर्मयं श्रोत्रमयं छन्दोमयं मनोमयं वाङ्मयमात्मानं वेदाह्नां सायुज्यं सरूपतां सलोकतामश्नुते पुत्री पशुमान्भवति सर्वमायुरेति ॥ १ ॥ अथ
कौहरव्यस्त्रीणि षष्टिशतान्यक्षराणां त्रीणि षष्टिशतान्यूष्माणां त्रीणि षष्टिशतानि संधीनां यान्यक्षराण्यवोचामाहानि तानि यानूष्माणोऽवोचाम रात्रयस्ता
यान्संधीनवोचामाहोरात्राणां ते संधय इत्यधिदैवतमथाध्यात्मं यान्यक्षराण्यधिदैवतमवोचामास्थीनि तान्यथ यानूष्माणोऽधिदैवतमवोचाम मज्जान
स्तेऽथात्मैष ह वै संप्रति प्राणो यन्मज्जैतद्रेतो न ह वा ऋते प्राणाद्रेतः सिच्यते यद्वा ऋते प्राणाद्रेतः सिच्येत पूयेन्न संभवेद्यान्संधीनधिदैवतमवोचाम ॥ शिवः ॥ २६ ॥

मपर्वाणि तान्यध्यात्मं तस्यैतस्य त्रयस्यास्थ्नां मज्ज्ञां पर्वणामिति पंचेतश्चत्वारिंशच्छतानि पंचेत साशीतिसहस्रं भवत्यशीतिसहस्रं संवत्सरे कलिनो बृहतीरह
रभिसंपादयन्तीति स एषोऽक्षरसंमानश्चक्षुर्मयः श्रोत्रमयश्छन्दोमयो मनोमयो वाङ्मय आत्मा स य एवमेतमक्षरसंमानं चक्षुर्मयं श्रोत्रमयं छन्दोमयं म
नोमयं वाङ्मयमात्मानं वेदाक्षराणां सायुज्यं सरूपतां सलोकतामश्नुते पुत्री पशुमान्भवति सर्वमायुरेति ॥ २ ॥ चत्वारः पुरुषा इति बाध्वः शरीरपुरुषश्छन्दःपु
२ रुषो वेदपुरुषो महापुरुष इति शरीरपुरुष इति यमवोचाम स य एवायं दैहिक आत्मा तस्यैष आत्मा शारीरः प्रज्ञात्मा स रसश्छन्दःपुरुष इति यमवोचामाक्षरसमाम्ना
यमेव तस्यैतस्याकारो रसो वेदपुरुष इति यमवोचाम येन वेदान्वेद ऋग्वेदं यजुर्वेदं सामवेदं तस्यैतस्य ब्रह्मा रसस्तस्माद्ब्रह्माणं ब्रह्मिष्ठं कुर्वीत यो यज्ञस्योल्बणं प
श्येन्महापुरुष इति यमवोचाम संवत्सर एव प्रध्वंसयन्नन्यानि भूतान्येकत्वभावयन्नन्यानि तस्यैतस्यासावादित्यो रसः स यश्चायमशरीरः प्रज्ञात्मा यश्चासावादि
त्य एकमेतदिति विद्यात्तस्मात्पुरुषं पुरुषं प्रत्यादित्यो भवतीति तदप्येतदृषिणोक्तं चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः आप्रा द्यावापृथिवी अंतरिक्षं सूर्य
आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेत्येतामनुविधां संहितां संधीयमानां मन्य इति ह स्माह बाध्व एतं ह्येव बह्वृचा महत्युक्थे मीमांसन्त एतमग्नावध्वर्यव एतं महाव्रते छन्दो
गा एतमस्यामेतं दिव्येतं वायावेतमाकाश एतमप्स्वेतमोषधीष्वेतं वनस्पतिष्वेतं चन्द्रमस्येतं नक्षत्रेष्वेतं सर्वेषु भूतेष्वेतमेव ब्रह्मेत्याचक्षते स एष संवत्सरसंमानश्चक्षुर्म
यः श्रोत्रमयश्छन्दोमयो मनोमयो वाङ्मय आत्मा स य एवमेतं संवत्सरसंमानं चक्षुर्मयं श्रोत्रमयं छन्दोमयं मनोमयं वाङ्मयमात्मानं परस्मै शंसति ॥ ३ ॥ दुग्धदोहा
अस्य वेदा भवन्ति न तस्यानूक्ते भागोऽस्तीति न वेद सुकृतस्य पन्थानमिति तदप्येतदृषिणोक्तं यस्तित्याज सचिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति यदीं शृणोत्य

आरण्य०
॥१७॥

लकं शृणोति न हि प्रवेद सुकृतस्य पंथामिति न तस्या वाच्यपि भागो ऽस्ति न वेद सुकृतस्य पंथानमित्येतदुक्तं भवति तस्मादेवंविद्वान्न परस्मा अनिर्विनुया
न परस्मै महाव्रतेन स्तुवीत न परस्मा एतदहः शंसेत्काममपि त्वाचार्याय वा पित्रे वा न चेदात्मन एवास्य न कृतं भवति स यथा पामशरीरः प्रज्ञात्मा यस्मात्सा वादित्य एवं के
वलं दित्यं वा चामन्ना यत्र रिही पते चंद्रमा इवादित्यो दृश्यते न रश्मयः प्रादुर्भवंति लोहिनी द्यौर्भवति यथा मंजिष्ठा व्यस्तः पायुः काककुलायगंधिकमस्य शिरो वा
यति संपरेतो ऽस्यात्मा न चिरमिव जीविष्यतीति विद्यात्स यत्करणीयं मन्येत तत्कुर्वीत यदंति यच्च दूरक इति सप्त जपेदादित्प्रत्नस्य रेतस इत्येकाथ यत्र प्रेक्षाप यमा
नं निलुंपत इव स म स्यादित्येकाथापि यत्र छिद्र इवादित्यो दृश्यते रथनाभिरिवाभिख्यायेत छिद्रां वा छायां पश्येत्तदप्येवमेव विद्याद्यथादर्शे वोदके वा जिह्म
शिरसं वाशिरसं वात्मानं पश्येद्विपर्यस्ते वा कन्याके जिह्मे न वा दृश्येयातां तदप्येवमेव विद्याद्अथाप्यपि धायाक्षिणी उपेक्षेत तद्यथा बहुरकाणि संपतंतीव दृश्यंते
तानि यदा न पश्येत्तदप्येवमेव विद्याद्अथाप्यपि धाय कर्णौ उपशृणुयात्स एषो ऽग्नेरिव प्रज्वलतस्तस्य चोपब्दिस्तां यदा न शृणुयात्तदप्येवमेव विद्यादथापि यत्र नी
लं इवाग्निर्दृश्यते यथा मयूरग्रीवा मेघे वाविद्युतं पश्येन्मेघे वा विद्युतं न पश्येन्महामेघे वा मरीचीरिव पश्येत्तदप्येवमेव विद्यादथापि यत्र भूमिं ज्वलंतीमिव प
श्येत्तदप्येवमेव विद्यादिति प्रत्यक्षदर्शनान्यथ स्वप्नाः पुरुषं कृष्णं कृष्णदंतं पश्यति स एनं हंति मर्कट एनमास्कंदयत्याशु वायुरेनं प्रवहति सुवर्णं खादित्वापगिरति
मध्वश्नाति बिसानि भक्षयत्येकपुंडरीकं धारयति खरैर्वराहैर्युक्तैर्याति कृष्णां धेनुं सवत्सां ... दक्षिणामुखो याति नलदमाली दक्षिणाप्रसुखो ऽजयति स यद्येतेषां किंचि
त्पश्येदुपोष्य पायसं स्थालीपाकं श्रपयित्वा रात्रीसूक्तेन प्रत्यृचं हुत्वान्येनान्नेन ब्राह्मणान्भोजयित्वा चरुं स्वयं प्राश्नीयात्स यो ऽतो ऽश्रुतो ऽगतो ऽमतो ऽनतो ऽदृ
शिव
२७

ष्टो ऽविज्ञातो ऽनादिष्टः श्रोता मंता द्रष्टादेष्टा घोष्टा विज्ञाता प्रज्ञाता सर्वेषां भूतानामंतरपुरुषः स म आत्मेति विद्यात् ॥१०॥ अथ खल्वियं सर्वस्यै वाच उपनिषत्स
र्वा ह्येवेमाः सर्वस्यै वाच उपनिषद इमां त्वेवाचक्षते पृथिव्या रूपं स्पर्शा अंतरिक्षस्योष्माणो दिवः स्वरा अग्ने रूपं स्पर्शा वायोरूष्माण आदित्यस्य स्वरा ऋग्वेदस्य रूपं स्प
र्शा यजुर्वेदस्योष्माणः सामवेदस्य स्वराश्चक्षुषो रूपं स्पर्शाः श्रोत्रस्योष्माणो मनसः स्वराः प्राणस्य रूपं स्पर्शा अपानस्योष्माणो व्यानस्य स्वरा अथ खल्वियं दैवी वीणा भव
ति तदनुकृतिरसौ मानुषी वीणा भवति यथास्याः शिर एवममुष्याः शिरो यथास्या उदरमेवममुष्या अंभणं यथास्यै जिह्वैवममुष्यै वादनं यथास्यास्तंत्रय एवममु
ष्या अंगुलयो यथास्याः स्वरा एवममुष्याः स्वरा यथास्याः स्पर्शा एवममुष्याः स्पर्शा यथा ह्येवेयं शब्दवती तर्द्मवत्येवमसौ शब्दवती तर्द्मवती यथा ह्येवेयं लोम
शेन चर्मणापिहिता लोमशेन ह स्म वै चर्मणा पुरा वीणा अपिदधति स यो हैतां दैवीं वीणां वेद श्रुतवदनो भवति भूमिप्रास्य कीर्तिर्भवति यत्र क्व चार्या वाचो भाषंते विदु
रेनं तत्राथातो वाग्यसो यस्यां संसद्यधीयानो वा भाषमाणो वा न विरुरुचिषेत तत्रेतामृचं जपेदोष्ठापिधाना नकुली दंतैः परिवृता पविः सर्वस्यै वाच ईशाना चारु मामिह वा
दयेदिति वा आह सः ॥११॥ अथ ह स्माह ... प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा व्यक्षरत्स संवत्सरः स छंदोभिरात्मानं समदधाद्यच्छंदोभि रा
त्मानं समदधात्तस्मात्संहिता तस्यै वा एतस्यै संहिताया णकारो बलं षकारः प्राण आत्मा स यो हैतौ णकारषकारावनुसंहितमृचो वेद सबलां सप्राणां संहितां वेदेत्यायु
ष्यमिति विद्यात्स यदि विचिकित्सेत्सणकारं ब्रवाणी३ अणकारा३ इति सणकारमेव ब्रूयात्सषकारं ब्रवाणी३ अषकारा३ इति सषकारमेव ब्रूयात्तद्यद्वयं मनुष्याः संहितम
ऋचो ऽधीमहे यच्च मांडूकेयीयमध्यायं प्रब्रूमस्तेन नो णकारषकारावुपाप्ताविति ह स्माह ह्रस्वो मांडूकेयो ऽथ यद्वयं मनुष्याः संहितमृचो ऽधीमहे यच्च मांडूकेयीयमध्या
यं प्रब्रूमस्तेन नो णकारषकारावुपाप्ताविति ह स्माह स्थविरः शाकल्य एतद्ध स्म वै तद्विद्वांस आहुर्ऋषयः कावषेयाः किमर्था वयमध्येष्यामहे किमर्था वयं यक्ष्यामहे

यो ऽस्याहमनुसंहितं न ऋचो ऽधीमहे यच्च मांडूकेयीयं २

[left margin notes:] ऽस्मिष स्य म / भवत्येव / भवति लो / मशेन चर्मणापि हिता / तो

अ.अरण्यात्. हंवा चिद्धि प्राणं जुकुर्मः शाणोवा वाचं यो हविषभवः स एवाप्य यस्ता एता संहितानानं तेवा मिन अश्यान्ना संवत्सर वामिनं नाप्रच कृष्ठा वार्यो आना वीः ॥२२॥ इति
१८ तृतीयानुवाकः समाप्तः ३ ॥ विद्मा मघवन्विद्मा गातुमनुशंसिषो दिशः ॥ शिक्षा शचीनां पते पूर्वीणां पुरूवसो ॥ अभि ष्व मभि ष्टिभिः प्रचेतन प्रचेतय ॥ इंद्र द्युम्नाय न इष एवो
हि शक्रः रायेवाजाय वज्रिवः शविष्ठ वज्रिन्नृंजसे ॥ मंहिष्ठ वज्रिन्नृंजस आयाहि पिब मत्स्व ॥ विद्मा राधः सहवीर्यं मुवावाजानां पतिं यशोर अनुं मंहि ष्ववाजिनं सनेयं शविष्ठः
शूराणां ॥ यो मंहिष्ठो मघोनां चिकित्वो अभि नो नय ॥ इंद्रो विदेन मुरू क्षयवशी हि शक्रः ॥ न मन्तन यह वाम हजनार म परा जितं ॥ सनः पर्षदति द्विषः क्रतुः छंदसत्वं हृत्ते ॥ इं
द्रं धनस्य सातये हवामहे जेतारमपराजितं ॥ सनः पर्षदति द्विषः सनः पर्षदति स्निधः ॥ पूर्वस्य यत्त अद्रिवः सुम्न आ धेहिनो वसो ॥ पूर्तिः शविष्ठ शस्यते ईशे हि शक्रः ॥ नूनं नं त्वे
सं ऋसस भाजनस्य हन्ने ॥ स मन्युषु ब्रवावदे नरायागोषु गच्छति स रवा कशवा अहूयाः स वादेव वास्य गन्नाढ ॥ स्वाद्य वचा ही द्रुं ॥ स्वाद्य वत्वा हि विसोउ ॥ एवो वत्वे २
वा हि पूर्षन् ॥ स्वाद्य वे वाहि देवो ॥ स्वाहि शक्रो वशी हि शक्रो वशं अनु ॥ आ यो मन्याय मन्यवउपा मन्याय मन्यवे उपो हि विश्वधा ॥ विद्मा मघवन्विद्मा ॥ १ ॥ इति चतुर्थो र
णिकः समाप्तः ४ ॥ मरुद्वतस्य पंच विंशतिं साभिधन्ये एकविंशतो प्रगुणेतनायाः सभिधाग्निभिस्तिचतस्त्रो विश्वकर्मणा सपमं डुपालभनीय उपांश्वाज्य प्रगुणे विभजितो होता
चतुर्विंशोदीस यतैरिप सुवशनं जाहपा कुस्याव पतेजालः सवर्णं नीअस्याभिवपसा अस्यापा हीलिमा ध्यंदिने क्षकु हुक्षुमहि योय वाशिरमितिस्ताविय एंद्रु या क्कपने
पराव नं इं द्रायहि धोरस राजन सते या इ सम्पुरा रथभित्यने नुवपश्चनु विंशान्य क्रवेनी यस्या नानो सम्भजा रतः सा भिवृग पिवा सोम मभिय मुग्रतदं क्र याम्भु भाम वय
सः मनी व्याय च रुत्वां इंद्र वृषभा रणायेति निधाइथः महस तु रा पति म हत्वती यं संस्थितेन मरुत्वती यहा मा विसं स्थितं संचरत्यानि क्रम्याग्नाधी यति सआ इ पाकुली कुंदे यो शिव १८
दुं वरणा क्रवरणा नु मा मिंद्र अनुमां बृहस्पतिरनु सोमा अनु वाग्देव्यावीत ॥ अनु मां मित्रावरुणा विहारं नामनुद्यावा पृथिवी पूर्वं हूतौ ॥ आ दित्या माविश्वेअवंतु देवाः सम

ता जानो यदु दाभिषित्तां वायुः पूषास हवाः सोमो अग्निः स्वर्यो नक्षत्रैरवत्विरमानु ॥ पित रो मा कृष्ण मिदं च भूलं प्र हिता मातरो मर हुतः सकौ ॥ ये अग्निर्नि हुतत्वा यज
श्रीस्ते नो देवाः सुहवाः शर्म यच्छत ते विदस्यो मा जीली ये इशा स्कृ सुन्न यो चतुर्गही तं पूर्वमव हाय चरतोऽमृत निधाय विहरण प्रभृति मध्यंदिने मा ली लीया तागरितो भव
लितनस्मिन्परिवृत्ते जुहुति प्राग्द्वारवा हय हूरवा यो गुहग्द्वारवा भिरिवाना धृष्ये पृथिवी व सुपदा भूयासमं तरिक्षमिवा नाथ्ये द्यौ रिवाना धृष्या भूयासं यई वा प्रति
पृष्ठे इदमाहव पुनर्भूर्भूयासि मनइवा पूर्वं वायुरिव श्लोकं भूयासम हा सूरिव स्वैशाञि भिश्रियं भूयासं गाव इव पुनर्भुवो मिथुनमिव मरीचयो भूयासमाप इव रसं ओषधय
१५ इवानूपं भूयासमन्नमिवा विभुं पत्रं इव प्रमे मे यासं ब्रह्म व लोकं ब्रह्मिव श्रियं भूयासं यदग्न एषा समिति र्भवातीत्यत्र विभज्याथ तिस्रो वय नन्तये विभ उतिष्ठनादित्य मुपति भवी
प्ठतं पर्यावृत्य दक्षिणामा वृत्य तस्य वेसाहु कारद्यावा ॥ इदं मधु इदं मधु ॥ मेती शृतं पिबो ॥ इदं मधु इदं मधि त्विवश्या संशासि पूर्णिकुं भागिन सुवमाः पकुत माझमधि
स्य मुद्द्रुतं त्रि अदक्षिणां परिव्रज्याथ दक्षिणाः पाणिमिद दक्षिणानून्नो ध्राना हये रवो ॥ इदं मधु इदं मधिति वृहंत्यः ॥ ॥ १ ॥ ऐपा कृत सोमा त्रेत धं निनयाप्यात्रा मते
चमाजी वी ये शाखमेतर्वहीति प्रदक्षिणा मभिं निं क्रम्या ये पापृ प चुरस्य त्यं कृस्व अभि षन्न गनः शिरसु पतिष्ठतं तन्मानगायत्रा यवतोशिर इति षय तनवयु थर्त प्रस्वैर
क्षिणा मुदगृह्य स्वः पक्ष नम म स्त्रराथं तरायय ति दक्षिणाः पक्षो इत्येव रूपा भिनु उत्मनिकुम्वा शात्रुस्व उत्तरेन मम मेहद्व हृतेय मन उत्तरः पक्षं द्रव्याः स्या इ कृत्वेन म क्ष भद्राय तिले
प्रने पुरुषान प्रति ष्ठि तिद क्षि पातः पुरुषा त्मा नेन सस्त्रा तनाय च यज्ञ आत्माति ॥ २ ॥ अथ तं सरः प्रसर्पति पुरस्ता स्वं रसुप क्लृसो भवति सूपस्कुबी वि च इत्येतस्मै न्वे
तीर्थेन प्रपाद्यो तरयाग्नी ध्रीयं परिश्रुत्य पुर्वया द्वारा सदः सुपरी न्धि छा त्युत्तर या दुवराधिक्या सानि प्रंस्व भवंति पालु जानि मिश्याधि ष्णी मिन्फ लका नि भपतन
प्रीदृ दाय स्थ्रचेताव त्य ई पुमान्- प्राम्प्र सानि मुधिके स्तिप रुस्यः आ म प्राभ्यासां सीयांस मुष्मेनो दक्षिणा लोरप्त पनिरखा या भि ता हात्र प दनं वीव धं मनस्याद्य

अरण्या॰ पं॰ त्यास्य संभिनं कल्तुः कुक्षात्सुधि इशाणिशं खस्य भवेतिरं ड्डस्त्या मूर्ध्व मुदयति दक्षिणातो दक्षिणायो नरने स्य यादाभ्यैभिजुपो स्यानांस व्यदक्षिणापे च व्याख्या भेद्दि गुपे

॥ २१ ॥ वीवघेत्रिः प्रदक्षिणां पर्य स्माध्वप्रंथिनि हं चैव भानिरारस्वाभिर्ह सीमिर्वीय यूं षं त्वद्य कंपि वलुरंगुले न षभमे ः भे खस्यान्मुपि माचपावीह्वि दक्षिणानुदाहि नतरः समवाप

दमात्रेधिष्ठ्यात्॥ ३ ॥ निधिनस्वं खहोतावाणमो दूबरंशात्तलंदुमुभाभ्यां परिग्रहोनरतउपोहतें यभावी वासतभिम्बंदाभिम्यतुरूनरे स्थानान्य स्याथे मुरू दूर्ध्वदशभिर्योगा

नुं॰ ने यत्रेयात्वौछुदसोदुहोम्यो हिरेन त्वाष्ट्रमेन त्वाबार्हतेन त्वापाङ्क्तेन त्वात्रैष्टुभेन त्वाजागतेन त्वा वैराजेन त्वाद्रूपदा नलाति छंदसाद्यपेति छंदांस्य नुक्रम्यस्वानानामनुपरिक्रमप

मोदुंबर्या इंद्याशाखयास पलाशया म्लेदशेनवाभाजिन्द्रचमुद्धिस्रातिआवाबलापानायखांव्यानाय त्वौदिस्रुखामीस न्येभ्यो पिकामेभ्यः पुनरपिनतलिस्वामीति वया

दृथैनं मूशात्वं छंदोगेभ्यः प्रपद्यतिभूतेभ्य स्त्वेतिपश्चार्द्धं फलकं पाणी ग्राहि धापयति प्राणा मनुप्रेरस्वाति श्रीवं प्रयायतिष्ठान नमनुवींवीस्वस्व तितिये चैमपानमन्वीरवस्वत्यभ्या

नां भ्रंदुं न स्वारितिजपति प्राणायत्वेतिप्राचमवंव्यानायेबंतितिये चेमपाना यत्वे स्य भ्यात्मं वसुवस्यस्तू "प्राचे" गाय त्रेणाछं दसारोहतु तानन्वीरोहामीति पश्चार्द्धं फलके रत्ना

नति धाप यस्य भ पूर्वं फलकं नाना पाणिभ्यामभिपद्यन यथाह स्व प्यन्म प्यमं हुकुके नोप स्य शेदयावी संधि कुड्डास्वा त्रैष्टुभेन छंदसा रोहतु तानन्वारोहामीति दक्षिणा पास प्य

तिहरत्यादित्या स्त्वाजागतेन छंदसारोहंतु तानन्वारोहामीति समभ्येत्वादेवा आनुष्टुभेन छंदसारोहंतु नन्वारोहामीति समारोहतिपश्चात्वस्यधिष्ण्यस्यदक्षिणा पादंभां चंप

तिष्ठापयत्यु पर्व्यपदस्तरः आ म्येद्यैतरं यूहेतरे थालरेनो भीविभस्मो कुर्यात्कूर्चो दोनकाः समारोहति ब्रह्मा चोइवरीमा सदी मुद्रा तायुदिकस्मैविदद्यरचकंभिपो जिगमिषेदा द्विस्य

पाशेपाडुप रुहय वरिं त्वानर्थिमीनाजपथाहता रा हतु ॥ ४ ॥ ब्रह्मा तारस्तु शा त्रि पंवं वंशस्य स्तोमस्ये तिस्त ध्यर्धं नतौ या स्त्वर्धं च यो दश सुवा प्रतिशिष्टा सु प्रथसं प्रनिहरं

ब्रूतादि सर्प्यं त्रयोदशासुव्रवाच्यवतेनिजान्कर्पर्यः प्रोक्षे जपतिहिसुपर्णोसि गरुत्मान्प्रेमा याचे वदिष्या निबद्धुर्भेदिष्यंती बद्धुपति ष्यंतीवृ वबद्धु करिष्यंती वद्धुसंभिष्यंती वहोमय्ये क

॰ पंमं २

शिव
२१

मयिग्नो कोमयि घोषौ ३

दिष्यंतौ स्वर्गं छेत्तौ स्वर्धं दिष्यंतौ स्वः पाविष्यंतौ स्वः करिष्यंतौ स्वः सनिष्यंतौ स्वरिमं यज्ञं वक्ष्यंतौ स्व मायजमानं वक्ष्यंतौ भिति दीक्षिते यजमानस्य वोनानोदीक्षिते स्वरनुमितिया

नो॰ २ स्वधिगस्यो हेतुरस्यं तौ मिति ब्रूयादुं च्वी यी तिव सजा पोवा योमव हं या वा सं चक्रमं नसा सम हमनसा संभोगमात्मना सम हमात्मना मयि महान्मयि भर्गो मयि भर्गो मयि

गुजो मयि स्तोमो मयि स्तोमो मय्यशो मयि श्री मयि कीर्तिर्मयि भुक्तिरित्या हृयवाभिति उपति नेयआहावाः शस्त्रादेनिवितः परिधानीयायाहेति शब्दानुयूपः कारयं

त्येतस्मिन्नहनि प्रमृतपन्ने द्याडान पुत्रेणाचमेध्याध यंत्या प्रांप्ते म्हि दुर्दुपिप त्यस्थेकोदुवी पाभ्तानां च मे थुनं ब्रह्म वारिपूर्वं न्यो संश्रवारोनेके सोम्यानि क्वेवल्याप

स्मवतेराजन स्तो त्रियेपाधाति पद्यते ॥ ५ ॥ तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं तां स्तुते कीर्तिमघवन्म हस्वो भूयइद्वा वधेवीर्याय ॥ नेपानु स्थान्ततनं गाभि रूक्ष्यरितितिस्तोत्रहेके स्तोद

स्तादीपः स्वादुं नाम्न जांसि मदः स्तुमधुम धुनाभि योधी रिखात्म नएते पदेदु हू त्य पक्षपरेत्य वधात्य प्चा यतोमघवन्निंद्रवाजिनो शाम भूवं र ष्यामिंद्र संकिरे त्येतयो ब्रूसोनेंद्र

मरेश्रियपहगोरश्रमात्मंध तें स पक्ष्यो पतेना यनदंवअदती नाम्ने सेतयै तानिध्यातिषजतिपादः पादान्हूहतीकारेनेदवं सुनराति प्रथमायां च पुरूपाक्षराण्यु वयुपद

धातिपादः धेनके मेथं सानेत्रत्री यवर्जंस्त खलु षि हूरस्य पिनिदर्शनो याद्यहरिष्या मेः ॥ तदिदासमुवनेषुज्येष्ठं पु॥ नदेवअदतीनां ॥ यमोजनस्य स्ते पन्नम्या रेम नदेवअदती यापु ५

नौ ॥ सद्योजस्तोनोनिरिणातिशत्रून् ॥ पतिवो अध्यानां ॥ अनुयं विश्वे मदं त्यूमाः ॥ धेन्नानामिशुध्यसोमित्येवमेतो विरन्यासु धेन्सेमामात्तासु राजेनेने मामात्तवीरन्यथास्था

नं लाइहेषे माअसमाम्नाता सुचेत्युरीरं माभात सृष्टता वेती रुद्ध त्यतवेतः शंसेदिहोएवे माअन्यासु चेत्वा वत्सूद्देदोहसस्तास्वादिहासे स्ते दादिशस्त्र मेवि हतभ्मा रसशिवम्

त्रेप्रतिगरत्ताअस्य सूदे दोहस इत्येव हादिः स्वदंदोहाः स्वदंदोहाः ॥ ६ ॥ इतिवं चेनारायिके प्रथमोऽध्यायः ॥ श्रीवानाम स्वेद मारजस्के जो पुत्रो वनेसहं शुद्धु इस्वेरं सं

प्रहेत नापथ आधषेदो धृषो णं धृषिनशावः पुरायदीमतिव्यधिपिंदस्य धृषित्वं मूः सनोरदानुतरधिरधिंधिशेमस्त दरां हदः पतिस्तवस्तभोऽजनेषासरदोहाः शिरो

६

अरण्य·पं· गायत्र्याभिं द्रुमि ह्नाप्येनो बृहद्दिस्येन्यास्कवेत्तमाम्नातास्तस्तवीरन्नुभयासंस्थानविपर्ययौसमाम्नातास्तुत्वेस्कवीरन्निथ्वाकचस्तकस्योत्तमांस्तरदोहाविजव:
२० मा स्कत्वस्तोमाडपयाहिश्यत्तमस्तोमदं पुरुवारंमप्रिय मंहिष्ठ इंद्रविञुराजथा धेस्तसाहतुर्वित्तह यपुत्राचर्मुविगाहरप:सनोनेनारेमहधामई इनावसुसमअ:पूर्व
त्वधा:श्वनिया न्वजीपी॥ इंद्रःश्ववद्धि जोद्दिनएवें:स्तदोहाइत्येत त्रयंग्रीवा:शिरोविजव:सर्वमर्धर्ची ॥ ८ ॥ साथंतगादस्मिपा:पत्नीभिस्त्वाभूरनानुभाभिस्त्वापूर्व
पीतयइन्निरथंतरस्यस्तोत्रियानुरूपाप्रगाथौनतस:सनी:षडूबृहतीःकरातीद्रस्यनुदीयोपिप्रवावं:त्वदयतिरेतेश्विन्नइंद्रानिपंचदशायस्त्रिभस्तृगाथ
भोनभीमिंउग्राज्जेवीर्यायस्वधावाउडुब्रह्मणायरतस्थवस्यातिमहइंद्रायस्यानिपंचस्कान्यानइंद्रास्त्रादानआमादिनिसंधानेइत्याहिस्तोमइन्मदइंतिपंक्तिः
सूदहोहाबाहतनुतरस्त्वामिहिहवामहेत्वंह्यक्त्रिवइतिबृहतस्तोत्रियानुरूपाप्रगाथौतवेस:सनीःषडूबृहतीःकरतिलमुहुहियाअभिभ्रत्वाऊ:स्कनइत्येनि
मिश्लइंद्रसामइनिवीर्ययमूरकोरयिपतरयीणामित्यष्टौसस्कानिकथामहामहधल्कस्यहोतुरितिसंपातेइंद्रामदायवावृधइतिपंक्तिःसदहोहाराथंतरीद
स्त्रियाःपक्षे॥ पंचदशस्तोमएकशतंवसिष्ठप्रासाहोवार्हतनुत्तरःसप्रदशस्तोमोस्त्रिशतंभरद्वाजप्रासाहोभइंद्रपुच्छंद्विपदाद्विमानुकंभुवनासीपधोमायाहिवनसा
सहेतिनवसमाम्नातौ अथासमाम्नाताःश्रवइंद्रायवृत्रहंतमायविप्रायगाथंगायतयज्जुजोषत्॥ अर्चंत्यर्कंदेवताःस्वर्कोआभाभांतिश्रवनायुवास्तंइंद्रपप्रथुमक
मंतिक्षियंत:पृथ्वंतोरयिधीमहेतमिंद्र॥ विश्वतोदावविश्वतोनआभरयंत्वाशविष्ठमीमहे॥ स्केसेप्रणीतेन्नृतम:स्वराकसिमंहिष्ठावांजसानये॥ वेश्येकेइशिषसना
हमृत्केऊऊमा॥ विश्वस्यप्रस्तोभविह्यन्युराचायहिवेहासनन्नीं॥ इयन्नोमित्रावरुणाकृतेनेक्तांपीवरीमिषंकृणुहीनइंद्र॥ सोपदंमहोरयीधाणिन्सोमाभ्रनंहि ॥शिवो॥
नोतिनस्पशादुयिः॥ एषब्रह्मेतितिस्त्रआपृषिस्माइत्यकास्वदहोहायज्ञावानेतिधाय्यास्वदहोहा:॥ ९ ॥ गायत्रीन्द्रवाशीत्तिमहांइंद्रायओजस्तनितिस्त्र ॥२०॥

ला
वृत्रमाउहूरतिपुरोवाशल्नोअंधसइतितिस्त्रइंद्रइत्सोमपाएकइत्येनत्थभृतीनांतिस्रउत्तमाउहूरतिसोभ्याद्वःसोमाआयाहीत्येतामुहूत्येनद्यान्यंबल्लाकरमित्येता
प्रत्यवदधौतितिजओनानुशानकवुरियेकोपुरुहूतंपुरुष्टुतमितिशापर्वुहूइमिन्द्रनाम्रघमिस्कतमामुहूरतिष्कतान्यःओषिपाआधायजग्निमिंधतेआत्नूनइंद्रस्तमेत
मितिसृस्तोस्वदहोहा॥ १० ॥ ३ ॥ वार्हतीन्द्रवाशीतिर्मीरिवद्रस्यहिशंसेत्यकयानेत्रिंबशन्विवाम्कतस्यरक्षितइतिविंशतस्तसमीचाष्टमीचाहूरतिपदिंद्राग्गणाउ
द्दगिनिचतुर्दशवयंघत्वास्कनावंतइतिपंचदशमाबुत्वावाघतस्थेनत्वेतस्यहिपदांचोहूरतिरथंतरंचब्रगाथमथद्रास्यनकिःस्कहासारथामित्येतंप्रगाथमुहू
त्येत्वामिदाह्यानरइत्येतंप्रगाथंप्रत्यचद्धास्येमिप्रव:स्कराधसमितिषडूत्रेलिरिल्यानांस्कानियःसत्राहाविवेषणिरितिशर्षायंतअस्कहयेनइतिस्कऊभ
यंश्रणावच्रनइतिसप्तमीचाष्टमीवाहूरतिनरामिवेविरहस्कमित्येनमाक्हूरतियाराजानर्षणीनामित्यकाद्शतंवोदस्मस्नीषहमानोविश्वास्कहव्यायाइंद्रमुञ्जआभ
रइतिनवस्वदहोहा:॥ १० ॥ ओभिष्टीन्द्रवाशीतिर्थइंद्रसोमपातमइतिस्कनेन्वभिप्रगायतत्यस्तमामुहूरतीद्रायसामगायतेतिस्त्राय आशिषामहीतितिसृउत्त
माउहूरतिपएकइदिदयतेआयाद्यहिभिःस्कतेयस्यस्यछुवरंमदइतिमत्रयस्त्वागायत्र्य:संपदोद्विहि:सप्तमत्तगायत्र्य:षकुञ्जिहाभ्वंतियदिंद्राहंयथात्वंसं: प॰२·
धाऊवंषणिनामितिस्कऊनरस्याश्वमेउहूरतिधावेहेत्याश्वशरवमइस्कतमामुहूरतिस्कसपस्कनुमूतयइतिवीर्येद्रसानसिंरयिमितिस्कलोयआनयत्वरावतइति
तिसउत्तमाउहूरतित्वनीनःसधमादइतितिस्त्र:स्वदहोहाइत्येतास्तिस्त्रस्त्रवाशीत्यःसर्वाअर्धर्चीजन्नमशीत्यउदरंवशस्त्वावतःपुरुवसविनिश:सनित:स
सनितरित्येतदंता:ष्टीरस्कइतिद्विपदान्न्यनमथस्कपदोनाभ्यस्तदोहसइत्येतदंस:स्वदहोहा:स्वदहोहा:॥ ११ ॥ इति पंचमारण्यके द्वितीयाध्याय:॥
इंद्राग्निभ्युवंस्कनइत्येतस्यार्द्वनीका।यत्रीकारमुत्तरमुत्तरस्यानुष्टुप्कारपादुत्तमायाः प्रवोमहेमंदमानायांधस इति निविहूनेवनवा यान्यधाय

अ० पं०
२१

चाकन्याऊ तन एव प्रथमा मनस्वानि तिनन्तरणीयाहाधीरुपवंधकुशोनि धुंदप्रथोम मनवद्भुनाभिर्त्यं तत्स्यपनेदरगती नामं दीर्णान्त्रिष्टुप्कुमती नां
धृहती नां संपन्नानां यावती रात्रयस्तावत्य आयुषो वर्षाणि जिऊऊविंद्वत्वं यत्स्यमन्वेवस्नैरादृशतानवात्य मृपुवाङिनैरेधतेमिंद्रा त्रिष्टुभिराजेतीं
स्त्रोकवर्द्धं द्विपाअवी हधन्नित्यानुष्टुभं तस्य प्रथमाया पूर्वमर्धं चैशस्त्रा त्रेण द्वितीया स्त्या पूर्वमर्धं चैत्य निपलत्निपादः पादौ नुष्टुकार्या गुत्तमायाः
पूर्वस्मात्पूर्वस्मादर्धं वीदुत्तरमुत्तरमर्धं विंच्य तिस्वनति नि कत्यार्थः पिवासाम मिंद्रमंदत्वा ति शर्दुयानि सुरुदुस मदन अंकारी त्यं तस्य नवस्त्रः शस्त्री पुत्रमा सुपव
नत्यौ पात्रमया परिदधाति परिहितउ कउकं संपदं रूपं तऊछे वी र्यस्य स्थानउछं दो हू ।। २२ ।। मूर्धानं लोकानामसि ।। वाचा स मनसा प्राणाभ्यां यत्तेन मनसः
वशोव्यसु वः संभवं वयाव स्यप्रतिष्ठा हृदयस्य मर्व ।। इंद्रः कर्मा क्षितं मरुतं व्योम ।। स्तोत्रमस्यं विडिङ्कानैं विवाचनमंनाचाचा विष्णुः मर्वं स्मादुत्तरं ज्योतिर्भर्त्त नू धरयति
वारेः पूर्वमवेवा स्वरागवीकृ पुमल्लिलं धनुपिन्वति ।। वसुश्चात्रं प्राणः सत्यमं मितं ... भूतं ।। मनसा विभ्रत्त ।। हृदयांग ब्राह्मणा ... मनू शुभं वर्षपावित्रं गोत्रगं २
त्यियुपरं वरु काबाध्यितं रं मंत पक्ष त्रिंद्रधस्मर हस्व याभ्यामयुता सरमस्रनंदुहाने ।। एता स्तत्रं भूतयं एतावाचो विभूतयः ।। नाभिर्मंड रधुसोमस्तस्यश्रियं मंदी २
ऊःपति सिद्धं ब्रह्मवर्चसानां समरूऊगमं ।। ननाहं किंभमाप्याप्यामंसर्वान्काभोदुह्यामहत्वं ।। भूर्भुवःस्वस्त्रयाब्दहासि ।। ब्रह्मपरुऊमत्यस्वे ।। आयुःप्राणं मे धुक्ष्वस्वे ।। पशून्निष्पं मधुक्ष्वे ।।
श्रियं यशो मधुक्ष्वे ।। लोकं ब्रह्मवर्चसमसमयं यत्नमस्महिंमे धक्ष्वे तिवा वयत्स्य वयुंमबुहंवत स्वभवस्यां मुच्छत्या यऊ सोमस्यानीकाय समं प्रविताय यऊ मदइत्याम दृष्ट
यीतिस्त्यये वयऊ तिथवान्यवा तु व पद्मरात्यं कुंवय वइ कारा तुसंज्ञिताभाह स्येष्वे सुक्ष्वय पात्रमतिंपाद्य त्यम मंत्र्यं भक्षां प्रति त्वा यद्धातो ... साद्बवाह स्वेयत
ऊंग्र्यं दंतं मत्यं वंमत्र ध्वंतिपथाशं मिनारं भस्य इत्यंतनोपहृतिश्यमी तिथंमत्र मत्स्य हायतनैनासीननाहातादस्यदीय स्यं थतदुंथं पावेहुता पद्मदैनससयति ।।शिवो।।
।।२१।।

पाकत्र भवंमनसोति ६

वा प्रवीसोमस्य पत्यतु ।। सोमोमेराजायुः प्राणान्यवधर्षैतु ।। मम प्राणाः सर्वमायुर्दुहाम्महस्त्वियुत्नमादाभि ऊविकोत्तृतीयसवनम न्यद्वृश्वदेवाज्यं विहारमारस्य
वामस्य पल्लितस्य होतुरित्तिमल्लिलस्य दधिनमर्म एकचत्वारिंशत्तमानोभद्रियं वतस्य स्थाने एकाहिकोवैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरौ च्यवनचेवाइऊ यमग्नेतवस्त्रवा
वयइति षदस्त्राचिन्यानुरूपाय दीत्वां दंभयसीधुच लोकवीरेना ज्निनः स्वहक्किभिरशिवतावती रनुरूपः संपन्नं महाव्रतं संतिष्ठते इंद्र मदाभिनिशमायथाकाल
मवभृथं येवरं हरयुः मंदस्युहीनीः ।। १२३० ।। नाहीक्षिता महाव्रतेशंसं ह्वानगृ्वानपरस्मै नासंवत्सरइत्येकेकामं पिवावाचा याय शंसं दाम्मनादेवास्य नछंसं
भवतिहातःशस्त्र पुष्ठ शायऊ सोमस्य त्वंकप्रः मनाराशंसवनाराशंस पुवा होतत्काधार पुष्ठ शायऊ सामानामिति तादिदमवनीमं तेवासिनप्रवुयान्नाम
म स्परवा ति मेना एवासं वस्सरवा सिनेनाकृत्न चारिणा नाम वृत्ते चारिणा एवासं ब्रह्मचारिणा नाम भिघाह्नायतं देशेन मृत्युः सकृदुग्दनाहिंगि दनाहोदद्ययेव
ए एक ... कस्य पत्रेया पादिं तिदस्मा दत्तात्त कपर्दीनवस्त्रं वनलत्तीयं यं तिनति ... क्षिष्वते न व्रजन्न्वउतनशयानः शयानाय नापर्यासीन उपर्यासीनायाधएवासी
नोधा आसीनाय नाव कृच्छानवृत्तिमन्धोनालि चीतां नांकं क्रतौ पूर्वक्रतनपश्चिता धीयीतनमांसं भुक्त्वान लोहितं दृष्ट्वा नगतासुं कन्नांब्रत्समाकन्यनो
नोना न्यउपन्नूनन्म दृनं कारयित्वानमूपितन कारयित्वा लात्र स्नात्वा नवजधिकेनानुलिप्य न स्रजमपिनह्य न स्त्रियमुपगम्य नो क्लिश्य नाव क्लिश्य व्रदमकस्मि
न्नदनिसमापयेदिति ह स्मा हरूऊ कामुः समापयदिति शालवायद व्यत्वात् च्चाशीतिन्यःसमापयद वेत्याग्निवेश्यायनो न्यो स्मिन्दृदरास मयमानपूर्वेतियवदद क्षम
मधीयीत नन न्यदधीयीत काममिदं न न धीयीतनदमनधीयं तनानकाभवति नास्मादधिनीत्य माध्ये
यापनस्याधमाधानुस्मा हृन्नप्रमादद्दलमात्मनइतिविद्यादलं सत्यं विद्यान्नदं विरस निर्दरिदासमुद्दिशोन्नु सहमुंजीतनसप्रमादी ... द्यातेः स्वाध्यायध ... स्यो
रुद्धयपन्य साथमाद्ये नैवास्मात्व मौद्वे २ यत्रत्वन्यदधीयीत २

मन्य २

पे·अ·३ मैव्याख्यास्यामःउपपुरा कानापीतं कस्मादकेश्वर्वी हंक्त संक्तिन्नाकु छीयामपराईकूणा ध्यूकमर्वर्षत्तीवर्षेवरिश चैवेदिकनोध्यायनांतत्रियीन्नाभिन्कत्रो वद्तंनास्य
२२ मवोचनचकीर्नेयिषवैद्दिलिवाएनस्येमहतोभ्ननस्यनामभवतियास्यैतस्वन्नाभवदेभ्रम्न भवतिब्रम्न भवति ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ इत्युपनिषत्संचमाप्तॊ नोनतीयाध्यायः ॥
॥ ॥ इत्येतरेयारण्यकेसमाप्तं ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॐउस ॥ नाईश्ञिनामहाव्रतंनामसत्र ॥ संधीकृत्रकानामभि ॥ ६२ ॥ आश्चिहीतिचत्वारीतिः ॥ चार्दतीलगाशीतिः ॥
गायत्रीत्त्वाशीतिः ॥ राथंतरारदेशिलःपक्षः ॥ शीर्वाः ॥ तद्दिदासभुवनषुज्येष्ठं ॥ प्रस्तातारंसंशासिति ॥ निष्ठितवरकोहोता ॥ यथतेसमदःप्रसर्पति ॥ उपाकृतेस्तोत्रे ॥ म
होव्रतस्यपंचविंशतिंसामिधेन्यः ॥ विदामघवन ॥ अथहास्मा ॥ तत्रकसाहालितः ॥ अथखल्वियंसस्येवात्तदुपनिषत्ते ॥ कुर्वदाहाअस्थवदाभवति ॥ चत्वारःपु
रुषाइतिबाध्वः ॥ अथकोठरव्यः ॥ प्राणोवंशइतिस्थविरःशाकल्यः ॥ हहइत्यंतरयानूपत ॥ अथखल्वाकुर्विभजवक्रः ॥ अथातोनुव्याहमः ॥ अथातोनि
र्भुजप्रवाहः ॥ अथशाकल्यैत्वे ॥ अथातःसंहितायामुपनिषत ॥ वाङ्मनसिप्रतिष्ठिता ॥ कस्मात्मात्वमितिचयमुपाम्रद ॥ पुरुषहवाअयमादितोगर्भोभवति
सईक्षतेमनुलोकाश्चलोकपालाश्च ॥ नोएनाहेवतासृष्टाः ॥ आत्मावाइदमकएवाग्रआसीत ॥ तत्रेनस्कोकाः ॥ तद्दइदेवहतीसहस्रंसंपन्नंतस्याःसईदः ॥ तं
द्वाइदेवहतीसहस्रंसंपन्नंतस्यवा ॥ तद्वाएनहैतदेके ॥ योहवैयइयईवेद ॥ सएषपुरुषःसमुद्रः ॥ नस्यपआत्मानमाविस्तरांवेद ॥ योहवाआत्मानंपंचविधमुक्थं
वेद ॥ तद्वाइएनस्ययानियेतनानि ॥ किंभामिनंद्योनरहःशंसिष्यंतं ॥ एषपुरुषविमृद्दाड ॥ एषइमंलोकमभ्यार्चत्पुरुषरूपेणायएषतपति ॥ आपाऽइत्यापदति ॥
अथातोविसृतयोस्यपुरुषस्य ॥ तस्यवार्तंतिर्नामानिद्रामाध्रि ॥ तंदेवाःप्राणायंत ॥ तंषपद्भ्यांप्रापद्यतब्रह्मेमंपुरुषं ॥ अथातोरतसःसृष्टिः ॥ उक्थमुक्थमि
तिवैप्रजावदेति ॥ एषपंथाएतत्कर्म ॥ तत्सवितुर्वृणीमहद्यानास्यसवितरिति ॥ एवोमहेमंदमानायांधसइति ॥ एवांशंसति ॥ गायत्रीतस्यवाशीतिंशंसति ॥ अं ॥शि॥
॥२२॥

॥ ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
थातोदक्षिणःपक्षः ॥ अथसूददोहाः ॥ तानदेनविहरतिप्राणोवनदः ॥ तद्दिदासभुवनेषुज्येष्ठमितिव्रतिपद्यतेयद्वैज्येष्ठं ॥ तदितिप्रतिपद्यते ॥ नानदेनविहरति
पुरुषोवैनदः ॥ तद्दिदासभुवनेषुज्येष्ठमितिप्रतिपद्येते ॥ तदुभुवनेषुज्येष्ठं ॥ तदितिप्रतिपद्यते ॥ तदाहुःकेनस्याकृपतिपदितिं ॥ हिंकारेणेतदृचःप्रतिपद्यतेत्याहुः ॥
आगतिमात्रउपरिभूमःपंगदस्याद्दित्याहुः ॥ तदाहुःकिंपंतस्यपस्वतमिति ॥ आसन्कमरूपितःसाभिवगःसत्यधूनमितिशंसति ॥ आत्मारथंयथातये ॥ वाय
वायाहिदर्शते ॥ गायत्रंपद्युगंकुर्यादित्याहुः ॥ अभिनंगदाधिनिमिरथ्यारित्यन्नाद्यकामः ॥ अथमहाव्रतं ॥ ॥ ॥ ७ ॥ ७ ॥ भूमिभुपस्पृशदन्नइत्वानम
इत्वानमत्रपिभ्यामंत्रकृद्भ्योमंत्रपतिभ्योनमावारुक्ततदेवेभ्यःशिवानःशंतमाभवसुमृलीकासरस्वतीमातेव्योमसंदृशि ॥ मद्कर्णेभिः०युः ॥ शनइंद्रो
ग्नीभवतामवोभिः०तो ॥ मकपञ्ञनंकप्रतंनव्यसीभिः०भिः ॥ कयानश्चित्रआभुवदूतीसदावृधः ॥ स्यानापृथिविभवः०र्थः ॥ वाङ्मेमनसि०१ ॥ शनप्रांणं
अयो भवशांतिः ॥ [illegible]शांतिः ॥ पुंदिन्नत्वकिर्यंदुध ॥ अनुमामेतिष्ठियंमयिश्रीमयियशः ॥ सर्वस्यप्राणःसवलः ॥ उत्तिष्ठाम्यनुमाश्वीः ॥ उत्तिष्ठत्वनुमायंतुदेव
ता अदब्धंचक्षुरिषितंमनः ॥ सूर्योज्योतिषांश्रेष्ठ ॥ तमहमात्मनिदधे ॥ दीक्षितमामादिंसीः ॥ तच्चक्षुर्देवहितंपुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत ॥ पश्येमशरदःशतंजीवेमशरदःशतं
शन्नोमित्रःशंवरुणःशन्नोभवत्वर्यमा ॥ शन्नइंद्रोबृहस्पतिःशन्नोविष्णुरुरुक्रमः ॥ नमोब्रह्मणेनमस्तेवायो ॥ त्वमेवप्रत्यक्षंब्रह्मासि ॥ त्वामेवप्रत्यक्षं
ब्रह्मवादिषं ॥ ऋतमवादिषं ॥ सत्यमवादिषं ॥ तन्मामावीत ॥ तद्वक्तारमावीत ॥ आवीन्मां ॥ आवीद्वक्तारं ॥ ॐशांतिःशांतिःशांतिः ॥ सहनाववतु सहनौ
भुनक्तु सहवीर्यंकरवावहै ॥ तेजस्विनावधीतमस्तु माविद्विषावहै ॥ ॐशांतिःशांतिःशांतिः ॥ श्रीभवानीशंकरार्पणमस्तु ॥ श्री ॥ ०.०.०.०
७ श्रीशके १६ प्र[illegible] प्रमादीसंवत्सरे उत्तरायनवसंतफाल्गुनदशमी[illegible]कुजश्रीनारदपुरवासीकैलासवासी संनिधौश्रीमल्लारियात्रिवेनाथेनलि

इत्यौतरेयारणिकंसमाप्तं